

ფიზიკური პირის გადახდისუნაროდ გამოცხადება

ანა კვანტალიანი

თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი

I. შესავალი

ფინანსური კაპიტალის ბაზრის განთავისუფლებამ საკანონმდებლო და ეროვნული შეზღუდვებისგან, ტექნოლოგიების განვითარების პარალელურად, წინა პლანზე წამოწია მომხმარებლის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა საკუთარი ფინანსური საჭიროებების დაგეგმვაში. გაზრდილმა მოხმარების ალტერნატივებმა წამოშვა უფრო დიდი ფინანსური რისკები, რომელთან გამკლავებაც ბევრი ფიზიკური პირისთვის¹ შეუძლებელი აღმოჩნდა და ქარბვალთანობამდე მიიყვანა.²

ქარბვალთანობა არის მდგომარეობა, როდესაც ინდივიდის ან ოჯახის ვალდებულებები აშკარად და/ან გრძელვადიან პერსპექტივაში აღემატება დაფარვის შესაძლებლობებს.³

ქარბვალთანობა არა მხოლოდ ფინანსური პრობლემაა, არამედ ნეგატიურად აისახება ადამიანის ფიზიკურ და მენტალურ ჯანმრთელობაზე, საცხოვრისის უფლებაზე, განათლებაზე, დასაქმების უფლებაზე, სოცალურ ინკლუზი-

ზე.⁴ სინგაპურის უნივერსიტეტის კვლევის მიხედვით, ვალები ადამიანის გადანყვეტლების მიღების უნარს აქვეითებს. კვლევები ცხადყოფს, რომ ქარბვალთანობა პირები უფრო მეტად იტანჯებიან ფიზიკური და მენტალური ჯანმრთელობის პრობლემებით, კერძოდ, გულის დაავადებებით, დიაბეტით, კლინიკური დეპრესიით.⁵

ქარბვალთანობა მწვავე პრობლემაა საქართველოშიც. მსესხებელსა და გამსესხებელს შორის ძალაუფლების არათანაბარმა გადანაწილებამ, შესაბამისი რეგულაციების არარსებობამ და მძიმე სოციო-ეკონომიკურმა ფონმა ქვეყანაში ქარბვალთანობა განაპირობა, რამაც კიდევ უფრო დაამძიმა მსესხებელთა კეთილდღეობა და ბევრი ადამიანი უსახლკაროდ დატოვა.

მომხმარებელთა ქარბვალთანობის პრობლემის საპასუხოდ ბოლო ორი დეკადის განმავლობაში ბევრმა ქვეყანამ მიიღო ფიზიკური პირის გადახდისუნაროდ გამოცხადების მარეგულირებელი კანონმდებლობა ან გაატარა შესაბამისი რეფორმები რათა ადაპტირებულიყო თანამედროვე ეკონომიკურ რეალობასთან.⁶

¹ ნაშრომის მიზნებისათვის ტერმინები: „ფიზიკური პირი“ და „მომხმარებელი“; „გადახდისუნარობა“ და „გაკოტრება“; „პერსონალური, ინდივიდუალური და პირადი“; „გადახდისუნარობის/გაკოტრების პრაქტიკოსი, ადმინისტრატორი და რწმუნებული სინონიმებადაა გამოყენებული. [ავტორის შენიშვნა].

² I. Ramsay, Comparative Consumer Bankruptcy, University of Illinois Law Review, Vol.2007, No.1, 2006, 243.

³ Recommendation CM/Rec(2007)8 of the Committee of Ministers to member states on legal solutions to debt problems, 2007.

⁴ J. O. Heuer, Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically Advanced Countries, Bremen International Graduate School of Social Sciences University of Bremen, 2014, 3

⁵ Finance Watch, full response to the European Commission Open Public Consultation on the Evaluation of Directive 2008/48/EC (Consumer Credit Directive - CCD), Part II. Questionnaire for other stakeholders, 2019, 14

⁶ I. Ramsay, Comparative Consumer Bankruptcy, University of Illinois Law Review, Vol.2007, No.1, 2006, 241

ფიზიკური პირის გადახდისუუნაროდ გამოცხადების რეგულაციური ჩარჩო კეთილსინდისიერ, მაგრამ ფინანსურად სავალალო მდგომარეობაში მყოფ ინდივიდს აძლევს გაკოტრებული სტატუსის მიღების შესაძლებლობას. გადახდისუუნარობის საშეღავათო რეჟიმი პირს აძლევს შანსს მოახდინოს გადაუხდელი ვალდებულებების სრული რესტრუქტურისა ან/და გათავისუფლდეს ნარჩენი ვალდებულებებისაგან.⁷

პრობლემურია, რომ ქართული კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს შეღავათს სასესხო ვალდებულებებისაგან. უფრო კონკრეტულად კი - ქართული კანონმდებლობა, განსხვავებით იურიდიული პირისგან, არ იძლევა ფიზიკური პირის გადახდისუუნაროდ/გაკოტრებულად გამოცხადების შესაძლებლობას. თუმცა, 2021-2024 წლის საქართველოს მთავრობის პროგრამის თანახმად, უახლოეს მომავალში განიხილება ფიზიკური პირის გაკოტრების ინსტიტუტის შემოღების საკითხი.⁸

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის კონცეფციის შესწავლა და გაანალიზება ადამიანის ძირითად უფლებათა და სამოქალაქო სამართლებრივ კონტექსტში; გადახდისუუნარობის რამდენიმე საკვანძო საკითხის შედარება გერმანულ და აშშ-ს კანონმდებლობებთან, კერძოდ, უცხოური რეგულირებით დასაცავი ინტერესების ქართულ რეალობასთან შესაბამისობის დადგენა. ასევე, გადახდისუუნარობის გამონეგების იდენტიფიცება და საწინააღმდეგო არგუმენტების ჩამოყალიბება. დამატებით, ნაშრომი ემსახურება ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის მარეგულირებელი ახალი კანონონისათვის აკადემიური ბაზის მომზადებაში მცირედი წვლილის შეტანის მიზანსაც.

კვლევის პროცესში გამოყენებული იქნება შედარებით სამართლებრივი, დესკრიფციული, ისტორიული და ანალიტიკური მეთოდები. იმის გათვალისწინებით, რომ ქართული სამართალი

განსაკუთრებულად ახლოს დგას გერმანულთან, ლოგიკურია, რომ უპირველეს ყოვლისა, მასთან მოხდეს პარალელების გავლება. რაც შეეხება აშშ-ს, იგი ერთ-ერთი პირველი ქვეყანაა მსოფლიოში, რომელმაც ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის რეჟიმი დაამკვიდრა. შესაბამისად, საინტერესოა მისი მრავალწლიანი გამოცდილების გაცნობა და გაზიარება.

ქართული რეგულირების არარსებობის გამო, შეუძლებელია უცხოურ და ქართულ კანონმდებლობებს შორის პირდაპირი შედარება სამართლებრივი ანალიზის გაკეთება, თუმცა საერთაშორისო რეკომენდაციების თანახმად, მნიშვნელოვანია, ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის რეჟიმი შეესაბამებოდეს ქვეყანაში უკვე არსებულ კორპორაციულ გადახდისუუნარობის კანონმდებლობას.⁹ რეაბილიტაციის ქართულ კანონში ჩამოთვლილი ინსტიტუტებისა და პროცედურების გარკვეული სახეცვლილებებით ფიზიკურ პირზე მორგება თავისუფლად არის შესაძლებელი. ამიტომ, შესაძარებლად განვიხილეთ იქნება 2020 წლის კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა დაკმაყოფილების შესახებ (შემდგომში - რეაბილიტაციის კანონი).“

II. ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის საკანონმდებლო რეგულირება

1. რეგულაციური ჩარჩოს განვითარების ისტორია

მსოფლიოში ვალაუვალობის ისტორია შეიძლება დაიყოს სამ ძირითად ფაზად: პირველ ფაზაში, რომელიც გაგრძელდა ადრეულ თანამედროვე პერიოდამდე, გაკოტრების კანონები ფოკუსირებული იყო დავალიანების ამოღებაზე და მოვალე ისეთ მკაცრ სასჯელებს ექვემდებარებოდა როგორცაა საზოგადოებრივი დამცირება, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების დაკარგვა, განდევნა, პატიმრობა, მონობა, დასახიჩრება ან სიკვდილით დასჯა. მაგალითად, იმ

⁷ ტყეშელაშვილი, ახალი კანონით, მოქალაქეებს გაკოტრების უფლება მიეცემათ, Business Media Georgia (BMG), 2020, <https://bm.ge/ka/article/axali-kanonit-moqalaqeebs-gakotrebis-ufleba-miecmat/71970/> [წვდომის თარიღი: 18/01/2023]

⁸ სამთავრობო პროგრამა 2021 - 2024 „ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის“, 2020, 24

⁹ UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 39

დროს, როდესაც მესოპოტამიაში ღარიბი ფერმერები გადასახადებს ვერ იხდიდნენ, მათ შვილებს მონებად აქცევდნენ და აიძულებდნენ ემუშავათ მანამ, სანამ ვალის დაფარვას არ შეძლებდნენ. ამგვარად, მოსახლეობის დიდი ნაწილი მონობაში აღმოჩნდა და მკაცრმა მიდგომებმა სწრაფადვე გააჩინა სოციალური დაძაბულობა. მშვიდობის შესანარჩუნებლად და კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად, იმ ეპოქის მეფეები პერიოდულად აუქმებდნენ ყველა ვალს და უბრუნებდნენ თავისუფლებას დამონებულებს.¹⁰ რომაულ ეპოქაში მოვალეებს, რომლებსაც არ შეეძლოთ ვალის გადახდა აპატიმრებდნენ, სანამ მათი ოჯახი ვალებს არ გადაიხდიდა. ამის ალტერნატივას წარმოადგენდა მონობა, სადაც მოვალეები ფაქტობრივად თავადვე ხდებოდნენ მათი ვალის უზრუნველყოფის საშუალებები. ეს უკანასკნელი პრაქტიკა რომაელებმა გააუქმეს, მაგრამ მოვალეთა ციხეები გრძელდებოდა შუა საუკუნეებიდან მე-19 საუკუნემდე.¹¹

მეორე ფაზა, რომელიც გაგრძელდა ევროპაში თანამედროვე კაპიტალიზმის გაჩენიდან მეოცე საუკუნემდე, ემსახურებოდა ბიზნესს და კომერციულ საკითხებში კრედიტორებისა და მოვალეების ინტერესების დაბალანსების მიზანს. ამ პერიოდში გაკოტრების კანონი გახდა ნაკლებად სადამსჯელო და აღიარა, რომ გადახდისუნარიო მოვალის „რეორგანიზაცია“ შეიძლება იყოს უფრო მომგებიანი კრედიტორებისთვის, ვიდრე ვალების ამოღებაზე ექსკლუზიური ფოკუსირება. აშშ-ის კანონმდებლობამ გააუქმა მრავალი სამარცხვინო სანქცია 1978 წლის გაკოტრების რეფორმის აქტში და უარყო მომხმარებლის წარუმატებლობის მორალიზაცია. ევროპულმა ქვეყნებმაც მიბაძეს ამ ტენდენციას, მაგრამ უფრო კონსერვატიულად მიუდგნენ სა-

კითხს. ევროპულ რეგულირებებში გამოიხატებოდა შიში ლიბერალური გათავისუფლების პროცედურების მიმართ.¹² ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა გაკოტრების ისტორიაში მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში მოხდა - პირველად ინგლისის გაკოტრების კანონმდებლობაში გაჩნდა ვალებისაგან განთავისუფლების შესაძლებლობა. თუმცა ვალებისაგან განთავისუფლებით თავდაპირველად ჯილდოვდებოდა მხოლოდ ის მოვალე, რომელიც სასამართლოსთან და სხვა სახელწიფო უწყებებთან სათანადო თანამშრომლობას გამოიჩენდა, არაკოოპერაციულ მოვალეებს კი კანონი სიკვდილით დასჯით ემუქრება. მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნის დასაწყისში, ინგლისის გაკოტრების სისტემები საშუალებას აძლევდნენ მოვალეებს თავად წამოეწყოთ გაკოტრების პროცესი თუმცა, რეალურ პრაქტიკაში გაკოტრება რჩებოდა იურიდიული პირებისთვის დამახასიათებელ ინსტიტუტად და ძალიან იშვიათად გამოიყენებდნენ ფიზიკური პირები.¹³

ტრანსფორმაციის მესამე ფაზა გასული რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში განხორციელდა - პერსონალური გაკოტრების კანონები სოციალურ და სამომხმარებლო პოლიტიკის ნაწილად იქცა და მათი მიზანი მომხმარებელთა ჭარბვალიანობის ახალ სოციალურ რისკებთან გამკლავება გახდა. დაინერგა ე.წ „ახალი დასაწყისის“ (fresh start) კონცეფცია.¹⁴ ანგლო-საქსურმა იურისდიქციებმა (მაგ. ინგლისი/უელსი, შოტლანდია, ავსტრალია, ახალი ზელანდია, კანადა და ამერიკის შეერთებული შტატები) შესაბამისად შეცვალეს თავიანთი პერსონალური გაკოტრების კანონები, ხოლო ყველა სხვა განვითარებულმა ქვეყანამ, სადაც პერსონალური გაკოტრება და ვალებისაგან განთავისუფლება არ იყო ხელმისაწვდომი, მიიღო ახალი კანონმდებლობები.¹⁵

¹⁰ D.Graeber, *Debt: The First 5,000 Years*, Melville House, Brooklyn, New York, 2011, 39.

¹¹ P.Fox, P. Norwood, E. Glantz, *From debtor prisons to being prisoners of debt: Making the case for harmonised EU consumer insolvency rules*, Finance Watch, 2022, 4

¹² I. Ramsay, *Comparative Consumer Bankruptcy*, University of Illinois Law Review, Vol.2007, No.1, 2006, 256

¹³ J. O. Heuer, *Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically Advanced Countries*, Bremen International Graduate School of Social Sciences University of Bremen, 2014, 4

¹⁴ Ibid., 6

¹⁵ 1979 წელს აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მიღების შემდეგ, ფიზიკური პირის გაკოტრების რეჟიმები მთელ მსოფლიოში გავრცელდა. ევროპაზე ფოკუსირებული

ანგლო-ამერიკული „ახალი დასაწყისის“ (fresh start) კონცეფცია ფაქტობრივად ყოველგვარი წინაპირობის გარეშე აძლევდა ფიზიკურ პირს გაკოტრებულად გამოცხადებისა და ვალების ჩამოწმის შესაძლებლობას. „ახალი დასაწყისისგან“ განსხვავებული მიდგომა დამკვიდრდა კონტინენტურ ევროპაში, რომელიც „დამსახურებული დასაწყისის“ (earned start) სახელითაა ცნობილი და ითვალისწინებს გადახდისუუნარობის პროცედურით სარგებლობასა და ვალების ჩამოწმას მხოლოდ კეთილსინდისიერი მოვალისათვის.¹⁶

როგორც წესი, ევროპური მოდელი უფრო მეტად იცავდა საფინანსო და საბანკო სექტორების ინტერესებს.¹⁷ თუმცა, ბოლო ცვლილებების თანახმად, ევროკავშირის ზოგიერთ სახელმწიფოში (შვედეთი, დანია, პოლონეთი, საფრანგეთი) საკანონმდებლო რეფორმების შედეგად გაიზარდა მოვალის უფლებების დაცვის სტანდარტი. მაგალითად, მომართვიანობის გასაზრდელად საპროცესო ხარჯები შეამცირა გერმანიამ 2001 წლის რეფორმის შედეგად;¹⁸ საფრანგეთმა 1 წლამდე შეამცირა ვალებისაგან გათავისუფლების ვადა, თუ ინდივიდს შეუძლია დაამტკი-

ვოს, რომ მისი ფინანსური მდგომარეობის გამოსწორება შეუძლებელია და არ არსებობს მის მიერ ვალების გადახდის ალბათობა უახლოეს მომავალში.¹⁹

დროთა განმავლობაში, ამერიკულმა მიდგომამაც განიცადა ევროპული გავლენა. მოვალეზე მორგებული გადახდისუუნარობის რეჟიმის გამო, ამერიკის შეერთებული შტატებში 1980-2005 წლებში ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობაზე მომართვიანობა გაიზარდა ხუთჯერ, წელიწადში დაახლოებით 300000-დან 1,5 მილიონამდე.²⁰ შესაბამისად, 2005 წელს ძალაში შევიდა ამერიკის „გაკოტრების ბოროტად გამოყენების პრევენციისა და მომხმარებელთა დაცვის აქტი“ (შემდგომში - BAPCPA), რამაც დაანესა გარკვეული ბარიერები ვალებისაგან გათავისუფლების მოსაპოვებლად. ამით ამერიკული მოდელიც გარკვეულწილად დაუახლოვდა ევროპულ მოდელს.²¹ აღნიშნულ აქტში კეთილსინდისიერების პრინციპის წინ წამოწევიტ დაბალანსდა კრედიტორისა და გადახდისუუნარო მოვალის სამართლებრივი მდგომარეობები.²²

კანონმდებლობა პირველად მიღებულ იქნა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში (დიდი ბრიტანეთი 1986; საფრანგეთი 1989; გერმანია 1994; ავსტრია 1995; ბელგია და ნიდერლანდები 1998-1999; ირლანდია 2012) და სკანდინავიის ქვეყნებში (შვედეთი 1984, ფინეთი და ნორვეგია 1994). 2000 წლიდან უფრო მეტმა ქვეყანამ შემოიღო ფიზიკური პირის გაკოტრების კანონმდებლობა ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში (სლოვაკეთი 2006; სლოვენია 2008; ჩეხეთი 2008; პოლონეთი 2009; უნგრეთი 2015; ხორვატია 2015; რუმინეთი 2018). პერსონალური გაკოტრების რეგულირება ასევე არსებობს სამხრეთ ევროპაში (ესპანეთში 2013, პორტუგალია 2004, საბერძნეთი 2010 და იტალია 2012). ბალტიისპირეთის ქვეყნებმა (ესტონეთი, ლატვია, ლიტვა) ასევე განახორციელეს მარეგულირებელი ჩარჩო ბოლო 10-15 წლის განმავლობაში. (G. Walter, J. Valdemar Krenchel, The Leniency of Personal Bankruptcy Regulations in the EU Countries, Department of Finance, Corvinus University of Budapest, Budapest, Hungary, 2021, 1)

¹⁶ A. Paskevicius, N. Jurgaityte, Bankruptcy of Natural Persons in Lithuania: Reasons and Problems, Vilnius University, 2015, 522

¹⁷ I. D.C Ramsay, Between Neo-Liberalism and the Social Market: Approaches to Debt Adjustment and Consumer Insolvency in the EU, Journal of Consumer Policy 35(4), Univeristy of Kent, 2012, 21

¹⁸ J. O. Heuer, Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically Advanced Countries, Bremen International Graduate School of Social Sciences University of Bremen, 2014, 205

¹⁹ I. Ramsay, Comparative Consumer Bankruptcy, University of Illinois Law Review, Vol.2007, No.1, 2006, 250

²⁰ Ibid., 227

²¹ G. Walter, J. Valdemar Krenchel, The Leniency of Personal Bankruptcy Regulations in the EU Countries, Department of Finance, Corvinus University of Budapest, Budapest, Hungary, 2021, 12

²² J. Ye, The impact of personal bankruptcy law on entrepreneurship, Canadian Journal of Economics Vol. 48, Issue 2, 2015, 464-93

2. რეგულირების მოქმედების სფერო

მნიშვნელოვანი საკითხი გადახდისუუნარობის შესახებ კანონის შემუშავებისას, არის მისი მოქმედების სფეროს განსაზღვრა. გადახდისუუნარობის შესახებ კანონის სუბიექტების განსაზღვრისას გადასაწყვეტია უნდა გავრცელდეს თუ არა მისი მოქმედება ყველა ტიპის ფიზიკურ პირზე, მათ შორის თვითდასაქმებულ, ეკონომიკური საქმიანობის განმახორციელებელ ფიზიკურ პირებზე.²³

ინდივიდუალური მენარმე არის ერთადერთი მენარმე სუბიექტი, რომელიც საქმიან ურთიერთობაში თავის უფლებებს ახორციელებს და მოვალეობებს ასრულებს, როგორც ფიზიკური პირი. სხვა მენარმე სუბიექტები უფლებებს ახორციელებენ და მოვალეობებს ასრულებენ როგორც სამენარმეო საზოგადოებები, იურიდიული პირის ფორმით.²⁴

გაერთიანებული ერების საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისიის (UNCITRAL) რეკომენდაციის მიხედვით, ინდივიდუალური მენარმეები შეიძლება დაექვემდებაროს პერსონალური გადახდისუუნარობის ჩარჩოებს, სადაც ასეთი ჩარჩოები არსებობს.²⁵

ეკონომიკურ საქმიანობაში ჩართული ფიზიკური პირების ინტერესები განსხვავდება მომხმარებელთა ინტერესებისგან, მაგრამ ხშირად რთულია ინდივიდის პირადი დავალიანების გამოიწვევას მისი ეკონომიკური საქმიანობიდან გამომდინარე დავალიანებისაგან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც პირი ეკონომიკური საქმიანობიდან გამომომდინარე ვალდებულების დარღვევისას პირადად აგებს პასუხს. ამიტომ, უმტესი ქვეყნის ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის მარეგულირებელი კანონმდებლობა ინდივიდუალურ მენარმეზეც ვრცელდება.²⁶

მაგალითად, გერმანული გადახდისუუნარობის კანონის მიხედვით, მომხმარებლის (ფიზიკური პირის) გადახდისუუნარობის მარეგულირებელი მუხლები ასევე ვრცელდება თვითდასაქმებულ პირზე იმ შემთხვევაში, თუ მას აქვს ქონება და მის წინააღმდეგ არ არის აღძრული საქმიანობიდან გამომდინარე სარჩელი.²⁷ არარეგისტრირებული კავშირები, ამხანაგობები, ქართული კანონმდებლობის მსგავსად, ექვემდებარება იურიდიული პირის გაკოტრების რეჟიმს.

აშშ-ს კანონმდებლობა საკითხს სხვაგვარად არეგულირებს, გაკოტრების კოდექსის მე-13 თავით შეუძლია ისარგებლოს როგორც მომხმარებელმა, ასევე თვითდასაქმებულმა, ეკონომიკური საქმიანობის განმახორციელებელმა პირმა, ხოლო თუ გადახდის გეგმის შედგენა და სამომავლო შემოსავლიდან კრედიტორების გასტუმრება არ წარმოადგენს სასურველ ალტერნატივას, მაშინ ასეთ პირს შეუძლია მოითხოვოს გაკოტრება აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მე-11 თავით. მე-7 თავით გაკოტრების უფლება ექსკლუზიურად მომხმარებლების პრეროგატივაა. მე-11 თავით კოტრდებიან მენარმეები, ამხანაგობები, სსიპები.²⁸

ინდივიდუალურ მენარმეზე არ ვრცელდება ქართული რეაბილიტაციის კანონი²⁹, შესაბამისად, ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის მარეგულირებელმა სამომავლო კანონმა უნდა მოიცვას ინდ. მენარმეც.

3. რეგულირების მიზანი

კანონის მიზნის განსაზღვრას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს გადახდისუუნარობის პროცესის სწორად წარმართვისათვის. კითხვაზე - „რა არის მთავარი დასაცავი კატეგორია?“ პასუხი განსაზღვრავს გადახდისუუნარობის სამართლის სისტემას ქვეყანაში.³⁰

²³ UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 38

²⁴ გიგუაშვილი/ჯულელი, განმარტებები საქართველოს კანონზე „მენარმეთა შესახებ“, თბილისი, ინვესტორთა საბჭოს სამდივნო, 2022, მუხლი 2, 16

²⁵ UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 43

²⁶ Ibid., 39

²⁷ InsO, § 304

²⁸ <https://www.investopedia.com/ask/answers/061815/what-are-differences-between-chapter-11-and-chapter-13-bankruptcy.asp> [წვდომის თარიღი: 22.01.2023]

²⁹ საქართველოს კანონი რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა დაკმაყოფილების შესახებ, მუხლი: 4(1(ა))

³⁰ მესხიშვილი, ბათლიძე, ამისულაშვილი, ჯორბენაძე, გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების საფუძვლები „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური

ფიზიკური და იურიდიული პირების გადახდისუუნარობის რეგულირება, როგორც წესი, განსხვავებულ მიზნებს ემსახურება. ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის კანონმდებლობა, სოციალურ და უფლებრივ ასპექტებსაც მოიცავს მაშინ, როცა ბიზნესის გადახდისუუნარობის რეგულირება მხოლოდ ეკონომიკური ფაქტორებით არის განპირობებული. მიუხედავად განსხვავებისა, ისეთი რეგულაციური მიზნები, როგორიც არის კრედიტორებს შორის გადახდების სამართლიანად გადანაწილება და საერთო საზოგადოებრივი ეკონომიკური სარგებლის გაზრდა, გადახდისუუნარობის ორივე შემთხვევაში საერთოა.³¹

2020 წლის რეაბილიტაციის კანონის მიხედვით, თუ იურიდიული პირის გადახდისუუნარობის ინსტიტუტის ამოსავალი წერტილი კრედიტორთა დაკმაყოფილებაა, ფიზიკური პირის შემთხვევაში, მიზანი ეკონომიკურ ბალანსთან ერთად ვალეებისაგან გათავისუფლება და ახალი ცხოვრების დაწყების შესაძლებლობა უნდა იყოს.

იმავეს განამტკიცებს გერმანიის გადახდისუუნარობის კანონი, რომელიც უნიფიცირებული დოკუმენტია და საერთო აქტით არეგულირებს როგორც იურიდიული, ასევე ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობას. მისი პირველი მუხლი განსაზღვრავს კანონის მიზანს როგორც იურიდიული, ასევე ფიზიკური პირისათვის და განმარტავს, რომ გადახდისუუნარობის საქმისწარმოება ემსახურება მოვალის მიერ კრედიტორების კოლექტიურ დაკმაყოფილების მიზანს მოვალის აქტივების ლიკვიდაციით ან გადახდისუუნარობის გეგმით შეთანხმების მიღწევით, რომელიც ემსახურება საწარმოს შენარჩუნების მიზანს. ამავე მუხლის ბოლო წინადადება კი ამბობს: „კეთილსინდისიერ მოვალეებს ეძლევათ საშუალება მოიპოვონ ნარჩენი დავალიანების დაფარვის/ჩამოწერის შესაძლებლობა.“

მსგავს მიზანს ემსახურება ამერიკის გაკოტრების კოდექსის მე-7 და მე-13 თავებიც, კერძოდ, მე-7 თავის მიზანია ვალეებისგან გათავისუფლება ლიკვიდაციის გზით, ხოლო მე-13 თავის შემთხვევაში გადახდის გეგმის შესრულების გზით.³²

აქედან გამომდინარე, ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის რეგულირების მთავარი მიზანი, სწორედ ნარჩენი ვალეებისაგან გათავისუფლება და სუფთა ფურცლიდან ახალი ცხოვრების დაწყების შესაძლებლობა უნდა იყოს.

III. ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობა და ადამიანის ძირითადი უფლებები

ფიზიკური პირის ცნებაში იგულისხმება ადამიანი, რომელიც სამართლებრივი პიროვნულობის მქონეა. იურიდიული პირისგან განსხვავებით, ფიზიკური პირის შემთხვევაში სამართლებრივი პიროვნულობა ადამიანის უფლებაუნარიანობაა, რომელიც ბუნებითი სამართლისა და გერმანული იდეალიზმის პროდუქტს წარმოადგენს და ყველა ადამიანის თანასწორობის იდეაზეა დაფუძნებული. უფლებაუნარიანობა არ წარმოადგენს საკანონმდებლო-სამართლებრივი ნესრიგის ქმნილებას, იგი კანონამდე უფრო ადრეა წარმოშობილი. უფლებაუნარიანობა ახასიათებს ყველა დაბადებულსა და ჯერ კიდევ ცოცხალ ადამიანს. უფლებაუნარიანობა, როგორც სამართლის სუბიექტის განმსაზღვრელი ფასეულობა, ყველა ადამიანისათვის ერთიანია და მისი დიფერენციაცია ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის მე-7 მუხლის მოთხოვნებს.³³ შესაბამისად, იქ სადაც საქმე გვაქვს ნებისმიერ სამართლებრივ რეჟიმთან, რომელშიც ფიზიკური პირი მონაწილეობს, გვერდს ვერ ავუვლით ადამიანის ძირითად უფლებებს. თუ იურიდიული პირის გადახდისუუნარობის ინსტიტუტის ამოსავალი წერტილი ეკონომიკური

დაკმაყოფილების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, GIZ, თბილისი, 2021, 14

³¹ გველეზიანი, კოჭლაშვილი, ამისულაშვილი, მიზანშეწონილობის კვლევა ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის რეგულირების შესახებ, GIZ, თბილისი, 2021, 8

³² <https://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy/bankruptcy-basics/chapter-7-bankruptcy-basics>, [წვდომის თარიღი: 18.01.2023]

³³ ზოიძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანჭურია (რედ.), 2017, მუხლი 11, გვ.60

ბალანსის აღდგენაა, ფიზიკური პირის შემთხვევაში, ეკონომიკურ ბალანსთან ერთად ფიზიკური პირის უფლებების დაცვა, მისი პიროვნების ღირსეული გადარჩენა და ახალი ცხოვრების დაწყების შესაძლებლობის მიცემა.

ყურადსაღებია ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციები, რომელიც მოუწოდებს წევრ ქვეყნებს, ფიზიკური პირის გადახდისუნარიობის საკანონმდებლო რეფორმის განხორციელებისას, პატივი სცენ მოვალის ღირსების უფლებას ვალის შეგროვების პროცესში.³⁴

ჭარბვალიანობის მდგომარეობა განსაკუთრებით ლახავს ადამიანის შემდეგ ფუნდამენტურ სოციალურ უფლებებს:

1. ჯანმრთელობის დაცვის, შრომის, ადეკვატური ანაზღაურებისა და ცხოვრების უფლება

ჭარბვალიანობის პრობლემას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ჯანმრთელობის დაცვის უფლებაზე. გავლენა შესაძლოა იყოს ორგვარი: ფიზიკურ პირს უმცირდება ფინანსური რესურსი ადეკვატური ჯანდაცვის სერვისების მისაღებად და ამასთანავე, ჭარბვალიანობამ შესაძლოა დააზიანოს პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობა.³⁵

ჭარბვალიანობა ფიზიკურ პირს უზღუდავს შრომისა და ადეკვატური ანაზღაურების უფლებას ორი მიმართულებით: პირველი, მოვალეს შესაძლოა ხელფასიდან უკავდებოდეს იმ რაოდენობის თანხა, რომ მას აღარ დარჩეს მინიმალური, საბაზისო საჭიროებების დაკმაყოფილების საშუალება; კი; მეორე მხრივ, დამსაქმებელი თავს იკავებს ისეთი პირის სამსახურში აყვანისაგან, რომლის ხელფასის უმეტესი ნაწილი კრედიტორების დასაკმაყოფილებლად მიექცევა. მსგავსი დისკრიმინაციული მოპყრობის შემთხვევები ხშირია ამერიკის შეერთებულ შტატებში.³⁶ აგრეთვე გასათვალისწინებელია იძულებითი შრომის საფრთხეც.

ვალაუვალობის მდგომარეობა ასევე ზღუდავს პირის უფლებას ჰქონდეს ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტი, კერძოდ კი იზღუდება საკვებზე და საცხოვრებელზე წვდომა. საკმარისი ფინანსური რესურსის არარსებობა მას შესაძლებლობას ართმევს დაიკმაყოფილოს არსებობისათვის აუცილებელი, საბაზისო საჭიროებები.³⁷

2. პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა

პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა ფიზიკური პირის გადახდისუნარიობის პროცესთან ერთ-ერთი მჭიდროდ დაკავშირებული უფლებაა და ის განსაკუთრებულ დაცვას საჭიროებს. პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის ფარგლებში პირები უზრუნველყოფილნი არიან ფიზიკური და მორალური ხელშეუხებლობით, სახელის, პირადი მონაცემების, საცხოვრებლის, ოჯახისა და სქესობრივი ცხოვრების საიდუმლოების, მიმონერის და სატელეფონო საუბრის საიდუმლოების ხელშეუხებლობის უფლებებით. გარანტირებულია ე.წ. დავინწყების უფლებაც, რაც იმას ნიშნავს, რომ აღარ იყოს შესაძლებელი საკრედიტო ინფორმაციის, გაკოტრების დოკუმენტაციისა თუ სხვა სახის მასალის მოპოვება. მოთხოვნის დაკმაყოფილების პროცესში კრედიტორის მიერ ზემოთჩამოთვლილი უფლებების შელახვის რისკი ძალიან დიდია.³⁸

3. ღირსება

ადამიანის ღირსება, რომელიც აღიარებულია ყველა განვითარებული ქვეყნის შიდა კანონმდებლობით და ასევე საერთაშორისო აქტებით, განსაკუთრებით ილახება როდესაც საქმე პირის ჭარბვალიანობას ეხება. საქართველოს კონსტიტუციამ მთავარ ღირებულებად ადამიანი, მისი ღირსება და თავისუფლება აღიარა და მას წარუვალა და უზენაესი მნიშვნელობა მია-

³⁴ The Committee of Ministers of the Council of Europe, Legal Solutions and Debt Problems: Recommendation Rec. (2007)8 and explanatory memorandum, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007, 10

³⁵ Ibid., 301

³⁶ Ibid., 304

³⁷ C. Ondersma, a Human Rights Framework for Debt Relief, Published by Penn Law: Legal Scholarship Repository, Vol. 36:1, 2015, 297

³⁸ Ibid., 318

ნიჭა. კონსტიტუციით განმტკიცებული ძირითადი უფლებების მთავარი ღირებულებითი საფუძველი ადამიანია და აღნიშნული უფლებების განმარტებისა და შეფარდების პროცესში ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ევროსაბჭოს განმარტებით, ღირსება ორი მიმართულებით განიმარტება: ერთი მხრივ, ყველა ადამიანს გააჩნია თანდაყოლილი ღირებულება და ადამიანი არ უნდა იქნას გამოყენებული მიზნის მიღწევის საშუალებად, მეორე მხრივ, ყველა ადამიანი უნდა იყოს დაცული სირცხვილის, შეურაცხყოფის, სტიგმატიზაციისა და მარგინალიზაციისაგან. ჭარბვალიანობა და მასზე საპასუხო რეაგირებისათვის გადადგმული ნაბიჯები მნიშვნელოვნად უქმნის საფრთხეს ადამიანის ღირსების დაცვის განატიებს. თავად გადახდიუუნარობის კონდიცია უკვე წარმოადგენს სირცხვილისა და საზოგადოებისგან დისტანცირების წინაპირობას. კრედიტორების მიერ მოთხოვნის დაკმაყოფილების ტაქტიკა შესაძლოა იყოს ინვაზიური და ღირსების შემლახველი.³⁹

მაგალითად საფრანგეთში, ვალების შემგროვებლებისგან ხშირია შევიწროების შემთხვევები, კონკრეტულად კი მოვალისათვის ყალბი, არაიდენტიფიცირებადი ნომრით დარეკვა (spoofing). ბულგარეთში ხშირია შევიწროებასთან მიახლოებული ქცევა, სადაც რამდენიმე სატელეფონო ზარის შემდეგ ვალების შემგროვებლები ტოვებენ შეტყობინებებს. პოლონეთში ზოგიერთი შემგროვებელი დილის 5 საათზე ელოდება მოვალეს კართან. სახლში აკითხავენ მოვალეებს რუმინეთშიც. ე.წ. საველე აგენტები და თუ კარი არ გაუღეს მოვალის ყველა მეზობელს აცნობებენ მისი დავალიანების შესახებ. დაფიქსირდა აგრესიული ქცევის სხვა შემთხვევებიც, მაგალითად, როდესაც მოვალის ოჯახს, მეგობრებსა და კოლეგებს უკავშირდებიან. გამონაკლის შემთხვევებში მოვალეებს ასევე ემუქრებიან ძალადობით, მათ შორის ფიზიკური ზიანის მიყენებით. ყველაზე გავრცელებული შეც-

დომაში შემყვანი პრაქტიკაა, როდესაც მოვალეებს ემუქრებოდნენ სასამართლოში სარჩელის შეტანით, მიუხედავად იმისა, რომ მათ არ შეეძლოთ ამ საპროცესოსამართლებრივი მექანიზმის გამოყენება. შემგროვებლები ასევე ემუქრებიან მოვალეს ქონების ჩამორთმევით, როცა მათ ამის კომპეტენცია არ გააჩნიათ. ზოგიერთი შემგროვებელი ცდილობს შეცდომაში შეიყვანოს მოვალე საკუთარი იდენტობის გაყალბებით და თავს აცნობს მას როგორც იურსტი ან პოლიტიკური თანამდებობის პირი.⁴⁰

4. მონაწილეობის უფლება

მოვალეს უნდა ჰქონდეს მოსმენის/მონაწილეობისა და ინფორმაციაზე წვდომის უფლება. მოვალეს უნდა ჰქონდეს წვდომა პროცესის მიმდინარეობასთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე. მისი აქტიური ჩართულობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გადახდისუუნარობის გეგმის დამტკიცებამდე, მას უნდა მიეცეს საშუალება გამოთქვას აზრი მანამ, სანამ გეგმა კრედიტორებს დასამტკიცებლად წარედგინება. მოვალის მონაწილეობა აგრეთვე ხელს უწყობს გადახდისუუნარობის პროცესის დროულ და ეფექტიან წარმართვას.⁴¹

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ ფიზიკური პირის გადახდიუუნარობის მდგომარეობა და მისგან წარმოშობილი სამართლებრივი შედეგები, უმეტეს შემთხვევაში, აკნინებს პირის ღირსებას, რიყავს მას საზოგადოებისგან და უქვეითებს ცხოვრების სტანდარტს. პირი შესაძლოა გახდეს უფლებების შელახვის კიდევ უფრო ინტენსიური ფორმების მსხვერპლი, მაგალითად, ძალადობა და შევიწროება. მოვალის ფუნდამენტური უფლებების უზრუნველსაყოფად სასურველია მისი უფლებები პირდაპირ და ცხადად იყოს განერილი თავად გადახდისუუნარობის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში. ამასთანავე, აუცილებელია სამართლიანი ბალანსის დაცვა ერთი მხრივ, მოვალის ძირითად

³⁹ C. Ondersma, a Human Rights Framework for Debt Relief, Published by Penn Law: Legal Scholarship Repository, Vol. 36:1, 2015, 321

⁴⁰ O.Jeřusalmy, P. Fox and N. Hercelin, Is the human dignity of individual debtors at risk? A research paper on

debt collectors' practices and the protection of debtor household income, Finance Watch, 2020, 36

⁴¹ UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 167

უფლებებსა და მეორე მხრივ, კრედიტორის ვალდებულებით სამართლებრივ უფლებას შორის მიიღოს შესაბამისი შესრულება.

5. საკუთრების უფლება გადახდისუნარობის რეჟიმში (BÄCK v. FINLAND)

ფიზიკური პირის გადახდისუნარობის საშუალებათა რეჟიმის ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა ჭრილში უკეთ გაანალიზებისთვის აუცილებელია განხილულ იქნას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს რელევანტური გადაწყვეტილება.

სტრასბურგის სასამართლომ⁴² მართებულად ჩათვალა ფინეთის სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლითაც ამ უკანასკნელმა პირს სასესხო ვალდებულება 20000 ევროდან 356 ევრომდე შეუმცირა ყოველთვიურად გადასახდელად კი 71 ევრო განუსაზღვრა.

მოსარჩელის განცხადებით, მიუხედავად იმისა, რომ გადახდისუნარობის რეჟიმი იცავდა მოვალეს სოციალური სიდუხჭირისგან, იმავე მდგომარეობაში აგდებდა კრედიტორს, რითაც ილახებოდა კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლით გათვალისწინებული საკუთრების უფლება.

მოპასუხე ფინეთის მთავრობის პოზიციით, კრედიტორის საკუთრების უფლების შელახვა ამართლებდა ლეგიტიმურ მიზანს და წარმოადგენდა აღნიშნული მიზნის მიღწევის პროპორციული საშუალებას. შეზღუდვის მიზანი იყო იმ ნეგატიური შედეგების პრევენცია, როგორიცაა მოვალის სოციალური ექსკლუზია, ჯანმრთელობის შელახვა და სხვა. მიუხედავად იმისა, რომ მოთხოვნა რადიკალურად შემცირდა, ის წარმოადგენდა გაკოტრებული პირის რეალურ და მის ფინანსურ მდგომარეობასთან შეფარდებით ადეკვატურ შესაძლებლობას შეესრულებინა თავისი ვალდებულება კრედიტორის წინაშე. მოპასუხე მხარემ ასევე აღნიშნა, რომ მოვალისათვის ფიზიკურად შეუძლებელი იქნებოდა

ოდესმე დაეფარა ვალი 20 000 ევროს ოდენობით. მის მიმართ გადახდისუნარობის რეჟიმი რომ არ ამოქმედებულიყო, კრედიტორი ამ შემცირებულ თანხასაც კი ვერ მიიღებდა.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ კონვენციის 1-ლი ოქმის 1 მუხლი მოიცავს სამ განსხვავებულ წესს. პირველი წესი, რომელიც ჩამოყალიბებულია პირველი პუნქტის პირველ წინადადებაში, ზოგადი ხასიათისაა და განამტკიცებს საკუთრებით მშვიდობიანი სარგებლობის პრინციპს. მეორე წესი, რომელიც იმავე პუნქტის მეორე წინადადებაშია გათვალისწინებული, მოიცავს საკუთრების შეზღუდვას გარკვეული პირობების გათვალისწინებით, ხოლო მესამე წესი, რომელიც ასევე მოითხოვს მეორე პუნქტში, აღიარებს, რომ ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს უფლება აქვთ გამოიყენონ საკუთრება საჯარო ინტერესების შესაბამისად. მეორე და მესამე წესი ეხება საკუთრებით მშვიდობიანი სარგებლობის უფლებაში ჩარევის კონკრეტულ შემთხვევებს. ჩარევის ორივე ფორმა უნდა შეესაბამებოდეს კანონიერების პრინციპებს და აღწევდეს ლეგიტიმურ მიზანს გონივრული და პროპორციული საშუალებებით.⁴³

სასამართლომ განმარტა, რომ „საჯარო ინტერესის“ ცნება ვრცელია და როგორც წესი, გამომდინარეობს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობიდან ყოველ კონკრეტულ სახელმწიფოში. საკუთრების უფლების შეზღუდვა ლეგიტიმური სოციალური, ეკონომიკური ან სხვა პოლიტიკის განხორციელების მიზნით შეიძლება იყოს საზოგადოების ინტერესებში, მაშინაც კი, თუ საზოგადოებას არ აქვს პირდაპირი გამოყენება ან სარგებლობა კონკრეტული საკუთრებით. ეროვნული ხელისუფლება, უფრო კომპეტენტურია გადაწყვიტოს რა შედის სახელმწიფოს საჯარო ინტერესში, ვიდრე საერთაშორისო მოსამართლე.⁴⁴ საკუთრებით მშვიდობიანი სარგებლობაში ჩარევა უნდა ეფუძნებოდეს „სამართლიან ბალანსს“ საზოგადოების

⁴² CASE OF BÄCK v. FINLAND, Application no. 37598/97, 2004

⁴³ Jokela v. Finland, Application no. 28856/95, 2002

⁴⁴ The former King of Greece and Others v. Greece [GC], Application no. 25701/94, 2000; James and Others v. the United Kingdom, Application no. 98, 1986

საჯარო და ინდივიდის ფუნდამენტური უფლებების დაცვას შორის.⁴⁵ სასამართლომ განაცხადა რომ გადახდისუუნარობის კანონმდებლობა აშკარად ემსახურება ლეგიტიმურ სოციალურ და ეკონომიკურ პოლიტიკას და არ წარმოადგენს *ipso facto* კონვენციის 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევას.

სასამართლომ ასევე აღიარა, რომ მართალია ფინეთის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ტვირთად აწვება კრედიტორს და აუარესებს მის ფინანსურ მდგომარეობას, თუმცა გამსესხებელი თანხის გაცემისას თავის თავზე იღებს რისკს, რომ მოვალეს შესაძლოა ფინანსური მდგომარეობა დაუმძიმდეს და გადახდისუუნარო გახდეს.

აღსანიშნავია, რომ სასამართლომ პერსონალურ გადახდისუუნარობას დაუქვემდებარა მოვალე, რომელიც სახელშეკრულებო ურთიერთობაში შევიდა კრედიტორთან გადახდისუუნარობის კანონის ძალაში შესვლამდეც და მოუწოდა წევრ სახლმწიფოებს, რომ ჭარბვალიანობის პრობლემის დაძლევის ერთადერთ გზას სწორედ ამგვარი მიდგომა წარმოადგენს.

მოცემული გადაწყვეტილება ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის კონცეფციის ადამიანის ძირითადი უფლებების პრიზმით აღქმისა და შეფასების კუთხით ძალიან მნიშვნელოვან განმარტებებს შეიცავს. მისი ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ გადახდისუუნარობის კანონმდებლობით გათვალისწინებული საშუალებით რეჟიმი, მათ შორის ვალებისაგან გათავისუფლება (რასაც ფაქტობრივად ადგილი ჰქონდა განხილულ საქმეში), არ წარმოადგენს კრედიტორის საკუთრების უფლების შემლახველ ქმედებას, რადგან საკუთრების უფლებაში ჩარევა გამართლებულია თუ ეს ემსახურება საჯარო მიზანს. ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის შემთვევაში, პირის დაცვა იმ ნეგატიური შედეგებისგან, როგორიცაა სოციალური ექსკლუზია, ჯანმრთელობის შელახვა და

სხვა, საჯარო ინტერესის შემადგენელი ნაწილია.

ასევე აღსანიშნავია, რომ სასამართლო დაეთანხმა ფინეთის მთავრობის მსჯელობას, რომელმაც გამოყო საშუალებათო რეჟიმის ორი მთავარი კრიტერიუმი: 1) პირის რეალური და მის ფინანსურ მდგომარეობასთან შეფარდებით ადეკვატური შესაძლებლობა გადაიხდოს თანხა; 2) გადახდისუუნარობის რეჟიმის ფარგლებს გარეთ მოვალისაგან თანხის ამოღების პერსპექტივა. მოცემული კრიტერიუმები უნდა შეფასდეს და გათვალისწინებულ იქნას გადახდისუუნარობის ფარგლებში მოვალესა და კრედიტორებს შორის მორიგების პირობების ჩამოყალიბებისას.

IV. ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობა და სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები

1. *Pacta Sunt Servanda**

ვალებისაგან სრული განთავისუფლება „ახალი დასაწყისის“ კონცეფციის ნაწილია და თანამედროვე გადახდისუუნარობის პროცედურის მთავარ მიღწევად ითვლება.⁴⁶ ზოგიერთ სამართლის მეცნიერთა აზრით, ნარჩენი ვალებისაგან გათავისუფლების აქტი ფუნდამენტური ჩარევაა *pacta sunt servanda* სამართლებრივ პრინციპში და მის ისეთ ფუძემდებლურ ღირებულებებში, როგორიცაა პერსონალური პასუხისმგებლობა, განჭვრეტადობა და ნების ავტონომია, რომელსაც ეყრდნობა საზოგადოებების სტაბილურობა.⁴⁷

დანია იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც მიიღო ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის კანონი ევროპაში 1984 წელს. დანიელი კანონმდებლები თავს იკავებდნენ ვალებისაგან გათავისუფლების რეჟიმის შემოღებისგან, რადგან იგი წამოადგენდა აშკარა გადახვევას ფართოდ დამკვიდრებული *pacta sunt servanda*-ს

⁴⁵ The former King of Greece and Others v. Greece [GC], Application no. 25701/94, 2000

* „ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს“ (ლათ.)

⁴⁶ UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 282

⁴⁷ D. R. Korobkin, Bankruptcy Law, Ritual, and Performance, Vol. 103, No. 8, Columbia Law Review, 2003.

პრინციპისგან და ასევე ეწინააღმდეგებოდა დანიურ სამართლებრივ კულტურას, სადაც მოსამართლის დისკრეციული უფლებამოსილება ძალიან ფართო იყო. საბოლოო ჯამში, კანონში ვალდების ჩამოწერის შესაძლებლობა მაინც აღიბეჭდა, თუმცა აქვე დაწესდა მკაცრი და თითქმის გადაუღალბავი წინაპირობები აღნიშნული რეჟიმით სარგებლობისათვის.⁴⁸ ვალდებულებებისაგან გათავისუფლების მოსაპოვებლად, მოვალეებს ორი დაბრკოლების გადალახვა უწევდათ: პირველი, მათ უნდა წარმოეჩინათ „კვალიფიციკრებული გადახდისუუნარობა“, რაც გულისხმობდა აშკარა და უეჭველ უუნარობას აღედგინათ ფინანსური მდგომარეობა უახლოეს მომავალში. მეორე, ნორვეგიული კანონდებლობის მსგავსად, სასამართლო უნდა დარწმუნებულიყო, რომ საშელავათო რეჟიმის შეთავაზება მიზანშეწონილი იყო მოვალის ძალისხმევის და კეთილსინდისიერი თანამშრომლობის გათვალისწინებით. ძირითადად, მოთხოვნები ვალდებისაგან გათავისუფლების შესახებ არათუ არ კმაყოფილდებოდა, არამედ დასაშვებობის ეტაპსაც ვერ გადიოდა.⁴⁹

თუ გადახდისუუნარობის შესახებ კანონის ძირითადი მიზანია მოვალის ფინანსური სირთულეების გადაჭრა და ახალი დასაწყისის უზრუნველყოფა, სამეწარმეო საქმიანობის დაწყება და ხელახალი რისკის აღების ნახალისება, კეთილსინდისიერი მოვალე, რომელმაც შეასრულა გადახდისუუნარობის შესახებ კანონით გათვალისწინებული ვალდებულებები, უნდა განთავისუფლდეს ნარჩენი ვალდებისაგან. მიდგომა, რომელიც მოვალეს საშუალებას აძლევს ვალდებისაგან განთავისუფლდეს მრავალი პირობის შესრულებით და მხოლოდ ხანგრძლივი პერიოდის შემდეგ, ემსახურება მოვალის დასჯის და არა მისი რეაბილიტაციის მიზანს. პირობებისა და შეზღუდვების დაწესება მიზანშეწონილია იმ

შემთხვევებში, როდესაც მოვალე არ არის კეთილსინდისიერი, არ თანამშრომლობს გადახდისუუნარობის წარმომადგენელთან ან არ ასრულებს გადახდისუუნარობის კანონით ნაკისრ ვალდებულებებს.⁵⁰

იმის გაანალიზებით, რომ ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის ამოსავალი წერტილი არა მისი დასჯა, არამედ რთული მდგომარეობიდან მისი დახსნა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რეინტეგრაციაა, 2005 წელს დანიის გადახდისუუნარობის კანონი რეფორმირდა. რეფორმის შედეგად, გაიზარდა ვალდების ჩამოწერის შესაძლებლობაზე ხელმისაწვდომობა, კერძოდ, შეიცვალა საწყისი პრეზუმფცია - თუ რეფორმამდე ითვლებოდა, რომ ვალდებისაგან გათავისუფლების მოთხოვნა დაუშვებელი იყო, მანამ, სანამ სასამართლო საწინააღმდეგოში არ დარწმუნდებოდა, 2005 წლის შემდეგ პრეზუმფცია მოვალის სასარგებლოდ ამოქმედდა და წვდომა შელავათიან რეჟიმზე დასაშვები გახდა ნებისმიერი მოვალისათვის, თუ აშკარა გამომრიცხველი გარემოებები არ იყო სახეზე. პრეზუმფციის შეცვლის შედეგად, გაიზარდა დაკმაყოფილებული განცხადებების რიცხვი, მაგალითად, 2009-2010 წლის მონაცემებით, განცხადებების 40% დაკმაყოფილდა.⁵¹

ზოგიერთი მკვლევარის მოსაზრებით, ვალდებისაგან გათავისუფლებით საქმე გვაქვს ფუნდამენტური სამართლებრივი პრინციპების თავდაყრა დაყენებასთან და სამართლებრივი და ეკონომიკური წესრიგით შექმნილი ვალდებულებების გაუფასურებასთან. ხელშეკრულება მხარეთა შეთანხმების საფუძვლზე იდება და მისი მთავარი იდეა შეთანხმებული პირობების შესრულებაში მდგომარეობს. *Pacta sunt servanda*-ს პრინციპით, ხელშეკრული მხარეები შებოჭილნი არიან ამავე ხელშეკრულებიდან

⁴⁸ J. Kilborn, *The Rise and Fall of Fear of Abuse in Consumer Bankruptcy: Most Recent Comparative Evidence from Europe and Beyond*, 96 Tex. L. Rev. 1327, UIC School of Law, 2018, 1330

⁴⁹ J. Kilborn, *The Rise and Fall of Fear of Abuse in Consumer Bankruptcy: Most Recent Comparative Evidence from Europe and Beyond*, 96 Tex. L. Rev. 1327, UIC School of Law, 2018, 1330

⁵⁰ UNCITRAL, *Legislative Guide on Insolvency Law*, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 283

⁵¹ J. Kilborn, *The Rise and Fall of Fear of Abuse in Consumer Bankruptcy: Most Recent Comparative Evidence from Europe and Beyond*, 96 Tex. L. Rev. 1327, UIC School of Law, 2018, 1332

გამომდინარე ვალდებულებებით. ვალდების ჩამოწერა კი წარმოადგენს აღნიშნული პრინციპიდან აშკარა გადახვევას და ლახავს საზოგადოებრივი სტაბილურობისა და სოციალური წესწყობილების იდეას.⁵²

2. Clausula Rebus Sic Stantibus*

სახელშეკრულებო სამართლის ერთ-ერთი გამოწვევა არის იმ შეკითხვაზე პასუხის გაცემა თუ რა შემთხვევაში შეიძლება ხელშეკრულების მხარეები გათავისუფლდნენ შესრულების ვალდებულებისაგან.⁵³ რიგ შემთხვევებში, როდესაც პირობები იცვლება და ეს ცვლილება მხარის კონტროლის მიღმაა, საქმე გვაქვს შესრულების შეუძლებლობასთან, სადაც პრინციპი *pacta sunt servanda* ზედმეტად ხისტი. სახელშეკრულებო სამართალში ფართოდ დამკვიდრებულია *clausula rebus sic stantibus* დოქტრინა, რაც ასახავს მდგომარეობას, როდესაც ხელშეკრულების მოქმედება წყდება და მისგან გამომდინარე ვალდებულებები ქარწყლდება, როდესაც გარემოებები ფუნდამენტურად იცვლება. აუცილებელია, რომ ცვლილება არ იყოს განჭვრეტადი. ხელშეკრულება მავალდებულებელია და უნდა შესრულდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გარემოებები იგივე რჩება, რაც ხელშეკრულების დადების დროს იყო.⁵⁴

clausula rebus sic stantibus დოქტრინა ითვლებოდა *pacta sunt servanda*-სგან „გაქცევის საშუალებად“ (*escape clause*) და ხშირად გამოყენებოდა სახელშეკრულებო პირობების სავალდებულო ბუნების გასაქარწყლებლად. შესაბამისად, დოქტრინა დავიწყებას მიეცა მე-18 საუკუნის ბოლოს და მე-19 საუკუნის დასაწყისში, როდესაც კლასიკური სახელშეკრულებო სამარ-

თალი, ლიბერალური ეკონომიკა და სამართლებრივი განსაზღვრულობა აღიარებულ იქნა კერძო სამართლის უმაღლეს ღირებულებებად. მე-20 საუკუნეში, მორალის ფილოსოფიის წარმომადგენლებმა კვლავ გაამახვილეს ყურადღება გარემოებების ცვლილებებზე, რითაც საფუძველი ჩაუყარეს *clausula rebus sic stantibus* პრინციპის ხელახალ აღორძინებას.⁵⁵ მორალის ფილოსოფიის გავლენით, ზოგიერთი ავტორი ამტკიცებს, რომ თანამედროვე სახელშეკრულებო სამართალი არ შეიძლება ეფუძნებოდეს კლასიკური სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპებს, რადგან ეს პოზიციები ზედმეტად ხისტია და არ შეესაბამება საზოგადოების ეკონომიკური და ფილოსოფიური განვითარების სწრაფ დინამიკას. სახელშეკრულებო სამართალი უნდა გაანალიზდეს ინტერდისციპლინური ასპექტიდან და იურიდიული პროფესიის წარმომადგენლები უნდა დაინტერესდნენ ხელშეკრულების არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ სოციალური, ეკონომიკური და ფილოსოფიური ასპექტებითაც.⁵⁶

clausula rebus sic stantibus მიესადაგება შემთხვევებს, როდესაც შეცვლილი გარემოებები იწვევს ბალანსის დარღვევას ხელშეკრულ მხარეებს შორის. *rebus sic stantibus* პრინციპის გამოსაყენებლად ოთხი წინაპირობა უნდა არსებობდეს: 1) ვალდებულება მომდინარეობდეს ხელშეკრულებიდან, 2) გარემოებების ცვლილება იყოს საგანგებო და არაორდინალური 3) გარემოებების ცვლილება ზედმეტად ამძიმებდეს მხარისათვის ვალდებულების შესრულებას და იწვევდეს მისთვის თვალსაჩინო ზიანის მიყენებას, რასაც მხარეები ხელშეკრულების დადები-

* „გარემოებათა ძირეული შეცვლა“ (ლათ.)

⁵² D. R. Korobkin, Bankruptcy Law, Ritual, and Performance, Vol. 103, No. 8, Columbia Law Review, 2003

⁵³ I. Kull, About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act (*Pacta Sunt Servanda versus Clausula Rebus sic Stantibus*), University of Tartu, 2001, 45

⁵⁴ D.B. Hollis, The Oxford Guide to Treaties, second edition, Oxford University Press, 2020, 602

⁵⁵ I. Kull, About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act (*Pacta Sunt Servanda versus Clausula Rebus sic Stantibus*), University of Tartu, 2001, 45

⁵⁶ I. Kull, About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act (*Pacta Sunt Servanda versus Clausula Rebus sic Stantibus*), University of Tartu, 2001, 45

სას ვერ გაითვალისწინებდნენ და 4) არსებობდეს მიზეზობრივი კავშირი მე-2 და მე-3 წინაპირობებს შორის.⁵⁷

2.1 იმედგაცრუების თეორია (frustration theory)

clausula rebus sic stantibus კანონის საზღვრებს მიღმა (*extra legem*) დოქტრინაა და მისი თანამედროვე ინტერპრეტაციები შემუშავებულია სასამართლოებისა და იურისტების მიერ. ამის მაგალითია ე.წ. იმედგაცრუების თეორია (*frustration theory*), რომელიც ჩამოყალიბდა პირველი მსოფლიო ომის შედეგად გამოწვეული ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემებიდან გამომდინარე. თანამედროვე სამართლებრივ სისტემებში იმედგაცრუების თეორია (გერმანულად *Wegfall der Geschäftsgrundlage*) აღიარებულია, როგორც სახელშეკრულებო ვალდებულებებისაგან გათავისუფლების საფუძველი და ასახავს ისეთ შემთხვევას, როდესაც ხელშეკრულების შესრულება შეუძლებელი ხდება მოულოდნელი მოვლენის შედეგად. იმედგაცრუება შეიძლება წარმოიშვას ხელშეკრულების შესრულების დაგვიანებით, ხელშეკრულების მხარის ან ობიექტის განადგურებით, თუ შესრულება გახდა კანონსაწინააღმდეგო, საზეზოა ორმხრივი შეცდომა ან ეკონომიკური შეუძლებლობა.⁵⁸ აღნიშნული თეორია გამოიყენება მაშინ, როდესაც შესრულების შეუძლებლობა არ შეიძლება გათვალისწინებული ყოფილიყო ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის.⁵⁹

როგორც აღინიშნა, იმედგაცრუების თეორიის კერძო შემთხვევაა ე.წ. ეკონომიკური შეუძლებლობა. ხელშეკრულების შესრულების ეკონომიკური შეუძლებლობის ნათელი მაგალითია გერმანიაში განვითარებული ჰიპერინფლაციის შემთხვევა, რამაც არსებითად შეცვალა გერმანიის სასამართლო პრაქტიკა. სასამართლო

დადგა დილემის წინაშე გადაწყვიტა იყვნენ თუ არა მხარეები ვალდებული შეესრულებინათ სახელშეკრულებო ვალდებულები ჰიპერინფლაციისას. გერმანიის სასამართლოებმა დაადგინეს, რომ ზოგადად, ნასყიდობის ხელშეკრულებების გაფორმების შემთხვევაში, ფასის ცვლილების რისკი ორივე მხარემ უნდა აიღოს თავის თავზე. თუმცა, თუ ეს გამოიწვევს მხარის ეკონომიკურ განადგურებას, ხელშეკრულების მხოლოდ ბუნება ძალაში აღარ იქნება. ნორმალურ ეკონომიკურ ვითარებაში, ბუნებრივია, ინფლაცია არ უნდა იყოს საკმარისი არგუმენტი სახელშეკრულებო ვალდებულებებისგან გათავისუფლებისთვის.⁶⁰

შესაბამისად, ფულადი ვალდებულების შესრულების შესახებ ხელშეკრულების დადების მომენტიდან პრეზუმირებულია, რომ მხარეები შეასრულებენ დაკისრებულ ვალდებულებებს და, ამასთანავე, ისარგებლებენ შეთანხმებული უფლებებით. აღნიშნული პრეზუმფცია სწორედ *Pacta sunt servanda*-ს პრინციპიდან გამომდინარეობს და საზოგადოებრივი სტაბილურობის, სიცხადისა და განჭვრეტადობის გარანტორია. თუმცა, არსებობს შემთხვევები, როდესაც ფიზიკური პირის გადახდისუნარობის მდგომარეობა წარმოშობს მის მიერ ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობას და ამის გათვალისწინება პირს ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის არ შეეძლო. *clausula rebus sic stantibus* დოქტრინა და ფრუსტრაციის თეორია სამართლებრივი გამოსავალია სწორედ ასეთი მდგომარეობიდან. ფიზიკური პირის ვალდებულებისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობაც *clausula rebus sic stantibus* დოქტრინასა და ფრუსტრაციის თეორიის ჩარჩოებში ექცევა. როდესაც მოვალისათვის ხელშეკრულებით წარმოშობილი ვალდებულების ტვირთის ზიდვა ზედმეტად მძიმე ხდება, მას ეძლევა შესაძლებლობა გათავისუფლდეს ხელშეკრულების მხოლოდ ბუნებისაგან და

⁵⁷ <https://www.mariscal-abogados.com/force-majeure-and-rebus-sic-stantibus-clauses-in-the-context-of-the-covid-19-crisis/> [წვდომის თარიღი: 18.01.2023]

⁵⁸ G. H. Jones, P. Schlechtriem, Breach of Contract. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. VII. Contracts in General. Chief ed. A. von Mehren. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, 99–100.

⁵⁹ H. Smit, Frustration of Contract: A Comparative Attempt at Consolidation, Columbia Law Review, Vol. 58, No. 3, 1958, introduction

⁶⁰ I. Kull, About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act (*Pacta Sunt Servanda versus Clausula Rebus sic Stantibus*), University of Tartu, 2001, 50

დაიხსნას თავი ეკონომიკური განადგურებისა-
გან გარკვეული წინაპირობების დაკმაყოფილე-
ბის შემდეგ.

V. ქართული გადახდისუნარობის შედარება აშშ-სა და გერმანულ მოდელებთან

1. გადახდისუნარობის რეჟიმის დანყება

1.1 ინიციატორი პირები

ქართული რეაბილიტაციის კანონით, გადახ-
დისუნარობის საქმის წარმოების დანყების სა-
ფუძველია მოვალის გადახდისუნარობა ან მო-
სალოდნელი გადახდისუნარობა. იმ შემთხვე-
ვაში, თუ გადახდისუნარობის ფაქტი დამდგა-
რია, გადახდისუნარობის რეჟიმის მოთხოვნა
შეუძლია როგორც მოვალეს, ასევე კრედი-
ტორს. რაც შეეხება სავარაუდო გადახდისუნარო-
ბას, ამ საფუძველით რეაბილიტაციის რეჟი-
მის მოთხოვნა შეუძლია როგორც მოვალეს, ასე-
ვე კრედიტორს, ხოლო გაკოტრების მოთხოვნა
მხოლოდ მოვალეს შეუძლია.⁶¹ თუ გამოვლინდა,
რომ მოვალე თავიდანვე არ ყოფილა გადახდი-
სუნარო ან მოსალოდნელი გადახდისუნარო-
ბის წინაშე მყოფი პირი და კრედიტორის ან მო-
ვალის მიერ შეტანილი გაცხადება დაუსაბუთე-
ბელია, სასამართლო განმცხადებელს დააკის-
რებს პროცესის ხარჯებს, გარდა გადახდისუ-
ნარობის პრაქტიკოსის მომსახურების ხარჯი-
სა, რომლის ანაზღაურება მოვალეს დაეკისრე-
ბა.⁶²

ქართული კანონმდებლობის მსგავსად, გერ-
მანიაში გადახდისუნარობის საქმისწარმოება
იხსნება მხოლოდ განცხადების საფუძველზე და
არა ავტომატურად, რომელიმე საჯარო ორგა-
ნოს მიერ. განცხადების წარგდენის უფლება
აქვს როგორც მოვალეს, ასევე კრედიტორს რო-
გორც გადახდისუნარობის ფაქტის დადგომის

შემდეგ, ასევე მოსალოდნელი გადახდისუნარო-
ბისას.⁶³ კრედიტორმა, რომელსაც განცხა-
დება შეაქვს, უნდა დაასაბუთოს, რომ არსებობს
გადახდისუნარობის საფუძველი და მას ნამდ-
ვილად აქვს მოთხოვნის უფლება მოვალის მი-
მართ.⁶⁴ კრედიტორის მოთხოვნა დასაშვებია,
თუ მას აქვს გადახდისუნარობის საქმის წარ-
მოების დანყების იურიდიული ინტერესი, აჩვენ-
ებს თავის მოთხოვნას და მიზეზს, თუ რატომ
უნდა გაიხსნას გადახდისუნარობის საქმისწარ-
მოება.⁶⁵

აშშ-ში გაკოტრების შესახებ საქმე ჩვეულებ-
რივ აღიძრება, როდესაც მოვალე წარადგენს
გაკოტრების შესახებ შუამდგომლობას სასამა-
რთლოში. შუამდგომლობა შესაძლოა შეიტანოს,
როგორც პირმა ინდივიდუალურად, ასევე მეუ-
ღლეებმა ერთად.⁶⁶ გაკოტრების პროცესის ინი-
ციატორი ძირითადად მოვალეა, თუმცა აშშ-ს
გაკოტრების კოდექსი უშვებს არანებაყოფლო-
ბითი გაკოტრების შესაძლებლობასაც, როდე-
საც კრედიტორთა კოლექტივს ენიჭება უფლე-
ბამოსილება აღძრას საქმე მოვალის წინააღმ-
დეგ. არანებაყოფლობითი გაკოტრება ფიზიკუ-
რი პირის მიმართ მხოლოდ მე-7 თავის ფარგლე-
ბში შეიძლება წარიმართოს და კრედიტორმა უნ-
და დაასაბუთოს, რომ მოვალეს აქვს გადახდის
რეალური შესაძლებლობა, მაგრამ თავს არი-
დებს მას. სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას
გაკოტრების რეჟიმის გაგრძელების შესახებ.
მოვალეს შეუძლია საქმე გადაზარდოს ნებაყო-
ფლობითი გაკოტრების რეჟიმში ან შედგეს გა-
დახდის გეგმა და საქმისწარმოება წარიმართ-
ლოს გაკოტრების კოდექსის მე-13 თავით. კრე-
დიტორთა მოთხოვნის საფუძველზე არანებაყო-
ფლობითი გაკოტრება უფრო ხშირია იურიდიუ-
ლი პირის შემხვევაში.⁶⁷

ამდენად, ქართული, გერმანული და ამერი-
კული კანონმდებლობა გადახდისუნარობის

⁶¹ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და
კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების
შესახებ“, მუხლი 16

⁶² Ibid., მუხლი 18

⁶³ InsO, § 13

⁶⁴ [https://e-
justice.europa.eu/447/EN/insolvencybankruptcy?GERM](https://e-justice.europa.eu/447/EN/insolvencybankruptcy?GERM)

ANY&init=true&member=1#tocHeader0

[წვდომის

თარიღი: 18.012023]

⁶⁵ InsO, § 13

⁶⁶ 11 U.S.C. Chapter 7, §727

⁶⁷ [https://www.investopedia.com/terms/i/involuntary-
bankruptcy.asp](https://www.investopedia.com/terms/i/involuntary-bankruptcy.asp) [წვდომის თარიღი: 18.012023]

პროცესის ინიცირების უფლებას აძლევს როგორც მოვალეს, ასევე კრედიტორს თუმცა, გარკვეული სახესხვაობებით. გერმანიისა და აშშ-ს გადახდისუუნარობის კანონმდებლობებით, კრედიტორმა უნდა დაასაბუთოს, რომ გადახდისუუნარობის საფუძველი ნამდვილად არსებობს. კრედიტორის მიერ დასაბუთების მაღალი სტანდარტის დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში, კანონი უშვებს საქმისწარმოების შეწყვეტის, სხვა რეჟიმით წარმართვის ან ზიანის ანაზღაურების შესაძლებლობას. ქართული რეაბილიტაციის კანონიც აწესებს გარკვეულ პასუხისმგებლობას საქმის უსაფუძველოდ ინიცირებისთვის, მაგრამ გადახდისუუნარობის ფაქტის დასაბუთების ერთნაირ სტანდარტს უწესებს როგორც მოვალეს, ასევე კრედიტორს.

კრედიტორისათვის საქმისწარმოების ინიცირების გართულება ემსახურება მოვალის წახალისების ინტერესს თავად დაიწყოს საქმისწარმოება და მოვალის დაცვის ინტერესს იმ წნეხისგან, რომელიც გადახდისუუნარობის საქმისწარმოების იძულებით დაწყებას ახლავს თან.

ნიშანდობლივია, რომ ქართული კანონმდებლობით, რეაბილიტაციის რეჟიმის მოთხოვნა შეუძლია როგორც მოვალეს, ასევე კრედიტორს. აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მე-13 თავის ფარგლებში (რეაბილიტაციის მსგავსი რეჟიმი) კი საქმის ინიცირება მოვალის ექსკლუზიური უფლებამოსილებაა, რაც სრულ თანხვედრაში მოდის „პრევენციული რესტრუქტურიზაციის ჩარჩოებზე, ვალის პატიებასა და დისკვალიფიკაციაზე (გაუქმებაზე), რესტრუქტურიზაციის პროცესების ეფექტიანობის გაზრდის ღონისძიებების შესახებ“ ევროდირექტივასთან, რომლის მე-4 მუხლის მიხედვით, პრევენციული რესტრუქტურიზაციის ჩარჩოები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს მხოლოდ მოვალისთვის. ამგვარ რეგულირებას საფუძველად უდევს მოვალის „რესტრუქტურიზაციისკენ“ წახალისება. კანონმდებლის უპირველესი ინტერესია მოვალისათვის ისეთი ხელშემწყობი გარემოს შექმნა, რომ

ვალის გადახდა მარტივად შეძლოს. „რესტრუქტურიზაციის“ რეჟიმის ნამოწეების უფლების ექსკლუზიურად მოვალის ხელში დატოვება, სწორად ამ მიზანს ემსახურება.

ამასთანავე, მისასალმებელია, რომ მოსალოდნელი გადახდისუუნარობის კონცეფცია, გერმანული კანონმდებლობის მსგავსად, დამკვიდრებულია ქართულ კანონმდებლობაშიც. სასამართლო პრაქტიკაში ხშირია სამართალწამოების ვადების გაწელების შემთხვევები, ამით კი ხანგრძლივდება პირის ვალაუვალობის მდგომარეობაც, რამაც შეიძლება მიიყვანოს იგი სასონარკვეთილ მდგომარეობამდე ან უბიძგოს კრიმინალური ქმედებისკენაც. შესაბამისად, მოსალოდნელი გადახდისუუნარობის შედეგად საქმისწარმოების გახსნა ხელს უწყობს პროცესის დროულად და ეფექტინად წარმართვას და ემსახურება მოვალის ეკონომიკური სიდუხჭირის გახანგრძლივებისგან დაცვის ინტერესს.

შესაბამისად, ქართული ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის კანონმდებლობის ჩამოყალიბებისას, მნიშვნელოვანია დაცული იყოს ზემოთ ჩამოთვლილი ინტერესები.

1.2 გადახდისუუნარობის გზები

ქართული კანონმდებლობის მიხედვით, გადახდისუუნარობის საქმისწარმოება შეიძლება დაიწყოს ორი სხვადასხვა გზით: რეაბილიტაციის ან გაკოტრების რეჟიმით. ამის შესახებ გადწყვეტილებას იღებს სასამართლო.⁶⁸ რეაბილიტაცია და გაკოტრება, როგორც ორი ალტერნატიული საშუალება, ძალიან ჰგავს აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მე-7 და მე-13 თავებს. მე-7 თავით განსაზღვრული რეჟიმი ითვალისწინებს მოვალის არასაგამონაკლისო ქონების ლიკვიდაციას, ლიკვიდაციის შედეგად ამონაგები თანხით კრედიტორების გასტუმრებას და ნარჩენი ვალებულებების ჩამოწერას. სასამართლო პირს უნიშნავს გაკოტრების რწმუნებულს, რომელიც ლიკვიდაციას უწევს ქონებას და ამონაგები თან-

⁶⁸ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 6

ხით აკმაყოფილებს კრედიტორებს. რაც შეეხება მე-13 თავს, იგი არ ავალდებულებს მოვალეს მოახდინოს მისი ქონების ლიკვიდაცია, სამაგიეროდ მან კრედიტორებს უნდა წარუდგინოს რამდენიმე წლიანი გადახდის გეგმა თუ როგორ დაფარავს ვალდებულებებს სამომავლო შემოსავლებიდან.⁶⁹

მე-13 თავით საქმის წარმართვის შემთხვევაში, მოვალეს ეძლევა საშუალება შეინარჩუნოს ქონება. მე-13 თავის მიხედვით გაკოტრებას უწოდებენ სახელფასო დანამატის გეგმასაც. 5 წლიანი გეგმის დასრულებისას, არაუზუნველყოფილი ვალდებულებები ექვემდებარება ჩამოწერას.⁷⁰

მე-7 თავით განსაზღვრული პროცედურა, განსხვავებით მე-13 თავისგან, არ ითვალისწინებს გადახდის გეგმის შემუშავებას. ამის ნაცვლად, გაკოტრების რწმუნებული (bankruptcy trustee) თავს უყრის მოვალის სრულ ქონებას, საგამონაკლისო ქონების გარდა, და გაკოტრების კოდექსით დადგენილი პროცედურის თანახმად, ახორციელებს მის რეალიზაციას, რის შემდეგაც მოვალე სრულად თავისუფლდება ყველა სახის ვალდებულებისგან.⁷¹

აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მე-7 თავი, ქართული გაკოტრების რეჟიმის მსგავსად არეგულირებს მოვალის ქონების ლიკვიდაციასა და კრედიტორების დაკმაყოფილებას რიგითობის მიხედვით, ხოლო მე-13 თავი ქართული რეაბილიტაციის რეჟიმის მსგავსია და მისი ამოსავალი წერტილი სუბიექტის გადარჩენა და ნორმალური ფუნქციონირების გაგრძელებაა.

აშშ-ს გაკოტრების კანონით, BAPCPA-ს მიღებამდე (2005 წლამდე) თავად მოვალე წყვეტდა თუ რომელი მიმართულებით გაეხსნა გაკოტრების რეჟიმი, მე-7 თუ მე-13 თავით. 2005

წლამდე ყველაზე ხშირად გამოყენებადი პროცედურა მე-7 თავით გაკოტრება იყო, რომლის თანახმად, მოვალე ინარჩუნებს საგამონაკლისო ქონებას და გაკოტრების შემდგომ შემოსავალს.⁷² მოვალეები პოულობდნენ ხერხებს და არასაგამონაკლისო ქონებას საგამონაკლისოდ აქცევდნენ. ისინი ერთი მხრივ, თავისუფლდებოდნენ ვალდებულებებისაგან, ხოლო, მერე მხრივ, ინარჩუნებდნენ ქონებასაც.⁷³ 2005 წელს განხორციელებული ცვლილებებით, მოვალის მხრიდან მე-7 და მე-13 თავებს შორის არჩევანის გაკეთების უფლება გაუქმდა და ეს უფლებამოსილება, ქართული კანონმდებლობის მსგავსად, სასამართლოს მიენიჭა.⁷⁴

რაც შეეხება გერმანულ კანონმდებლობას, ქართული და ამერიკული მიდგომებისგან განსხვავებით, კანონი გადახდისუუნარობის ორ განსხვავებულ გზას არ გვთავაზობს, თუმცა შინაარსობრივად, გერმანული გადახდისუუნარობის პროცედურა ჯერ იწყება „რეაბილიტაციით“, რაც აშშ-ს კოდექსი მე-13 თავის მსგავსია, ხოლო შემდგომ გადადის გაკოტრებაში, რომელიც აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მე-7 თავის მსგავსი რეგულაციაა. გერმანიაში, მოვალემ, რომელსაც გადახდისუუნარობის რეჟიმით სარგებლობა სურს, პირველ რიგში, აუცილებელია სცადოს გადახდის გეგმის შედგენა და კრედიტორებისთვის შეთანხმება, ხოლო შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში, დაიწყება მისი ქონების ლიკვიდაციის პროცესი.

აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის ცვლილების საჭიროება დღის წესრიგში დააყენა მოვალეთა არაკეთილსინდისიერმა დამოკიდებულებამ გაკოტრების რეჟიმის მიმართ, კერძოდ, მოვალეები, რომელთაც რეალური გადახდის შესაძლებლობა ჰქონდათ, საქმეს აღძრავდნენ მე-7 და

⁶⁹ https://www.law.cornell.edu/rules/frbp/rule_3015 [წვდომის თარიღი: 18.01.2023]

⁷⁰ M. Fulleit, Consumer Bankruptcy: How Unsecured Lenders Fare, Philadelphia, 2003, 6

⁷¹ <https://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy/bankruptcy-basics/chapter-7-bankruptcy-basics> [წვდომის თარიღი: 18.01.2023]

⁷² M. J. White, Bankruptcy Reform and Credit Cards, Journal of Economic Perspectives, Vol. 21, Number 4, 2007, 183

⁷³ J. O. Heuer, Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically Advanced Countries, Bremen International Graduate School of Social Sciences University of Bremen, 2014, 227

⁷⁴ A. Markley, The Effect of the Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 on Credit Card Delinquency Rates, Princeton University, 2020, 4

არა მე-13 თავით. ისინი დროულად და ყოველგვარი წინაპირობების გარეშე თავისუფლდებოდნენ ვალდებულებებისგან მიუხედავად იმისა, რომ ხშირ შემთხვევაში, გადახდიუნარიანები იყვნენ ან გადახდის სამომავლო პერსპექტივა გააჩნდათ. საკანონმდებლო ცვლილებები ემსახურებოდა გაკოტრების რეჟიმის ბოროტად გამოყენების პრევენციის მიზანს.

განსხვავებულ მიდგომას ავითარებს გერმანული კანონმდებლობა. იგი საკანონმდებლო დონეზე არ უშვებს გადახდისუუნარობის ორ ალტერნატიურ გზას და მოსამართლეს არ უტოვებს დისკრეციულ უფლებამოსილებას აირჩიოს ორიდან ერთი გზა. ამით თავიდანვე გამოირიცხავს გაკოტრების რეჟიმის ბოროტად გამოყენების პერსპექტივას მოვალის მხრიდან და აზღვევს მოსამართლის თვითნებურ გადაწყვეტილებას დაიწყოს ლიკვიდაციის პროცესი რეაბილიტაციის ყველა შესაძლო მცდელობის გარეშე.

ორივე მიდგომა ერთი და იგივე ინტერესს ემსახურება - ხელი შეუშალოს მოვალეს გაკოტრების რეჟიმის ბოროტად სარგებლობაში, თუმცა გერმანული მიდგომა ქართული რეალობისთვის უფრო მისაღებ ალტერნატივად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან გერმანული მიდგომით მოსამართლის თვითნებობის პრევენციაც ხდება.

1.3 გადახდისუუნარობის ფაქტის დადგენა

ქართული რეაბილიტაციის კანონის მე-7 მუხლი აყალიბებს ე.წ ბალანსის ტესტს, რომლის მიხედვითაც, მოვალე გადახდისუუნაროა, თუ მისი მთლიანი ვალდებულებების ჯამი, სამომავლო და პირობითი ვალდებულებების ჩათვლით, აღემატება მთლიანი აქტივების ჯამს. გადახდისუუნარობის არსებობის დადგენის მიზნებისთვის, ვალდებულებები სამომავლო და პირობითი ვალდებულებებსაც მოიცავს.

მოვალის გადახდისუუნარობა აუცილებელი წინაპირობაა გაკოტრების რეჟიმით სარგებლობისათვის (მე-7 თავი) აშშ-ს გაკოტრების კოდექსითაც.

სითაც. 2005 წლიდან BAPCPA მოვალის გადახდისუუნარობის შესაფასებლად აწესებს ე.წ სილარიბის ტესტს, რომლის მიხედვითაც, მოვალეს შეუძლია გაკოტრების რეჟიმით სარგებლობა, თუ მისი ოჯახის თვითური შემოსავალი, საშუალოდ გადახდიუნარობის საქმის დაწყებამდე 6 თვის განმავლობაში, ნაკლებია ოჯახთა საშუალო თვითურ შემოსავალზე. ამრიგად, 2005 წლის კანონი ხელს უშლის მოვალეებს, ისარგებლონ მე-7 თავით, თუ მათი შემოსავალი მაღალია. მოვალეებმა, რომლებიც ვერ გაივლიან „სილარიბის ტესტს“, უნდა აღძრან საქმე მე-13 თავით.⁷⁵

გერმანული კანონმდებლობის მიხედვით, გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების გახსნის ზოგადი მიზეზი არის გადახდის შეუძლებლობა. გადახდის შეუძლებლობა სახეზეა, თუ მოვალე შეწყვეტს გადახდას, რადგან მას არ შეუძლია შეასრულოს ვადაგადაცილებული ვალდებულებები.⁷⁶ ითვლება, რომ მოვალეს ემუქრება გადახდის გარდაუვალი შეუძლებლობა, თუ ის, სავარაუდოდ, ვერ შეძლებს გადაიხადოს არსებული ვალდებულებები დათქმულ დროს.⁷⁷ იმის შესაფასებლად, ემუქრება თუ არა მოვალეს სამომავლო გადახდისუუნარობა, ჩვეულებრივ, საფუძვლად იდება პროგნოზირების 24 თვიან პერიოდს.⁷⁸

ქართული რეაბილიტაციის კანონით, გადახდისუუნარობის შეფასებისათვის, მხედველობაში მიიღება პირის ყველანაირი აქტივი - როგორც ქონება, ასევე შემოსავალი. აშშ-ს კანონმდებლობის თანახმად კი, სწორება არ ხდება მოვალის სრულ აქტივებზე, არამედ ფასდება რამდენად საკმარისია მისი ყოველთვიური შემოსავალი ვალდების გასასტუმრებლად და, ამავდროულად, ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტის შესანარჩუნებლად. მაგალითად, პირს, რომელსაც აქვს საცხოვრებელი სახლი, ჰყავს მანქანა და გააჩნია ღირსეული ცხოვრებისთვის საჭირო ელემენტარული პირობები, მაინც შეუძლია ისარგებლოს საშელავათო რეჟიმით.

⁷⁵ A. Markley, The Effect of the Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 on Credit Card Delinquency Rates, Princeton University, 2020, 10

⁷⁶ InsO, §17(2)

⁷⁷ InsO, §17(2) 18(2)

⁷⁸ InsO, §17(2) 26(1), პირველი წინადადება

აღნიშნული მიდგომა ემსახურება მოვალის ადეკვატური ცხოვრების სტანდარტის შენარჩუნების მიზანს და ახდენს მისი სრული ეკონომიკური განადგურების პრევენციას. შესაბამისად, სასურველია, რომ ამერიკული მიდგომა გადმოტანილ იქნას ქართულ კანონში.

2. რეაბილიტაციის პროცესის ნახალისება

ქართული გადახდისუუნარობის კანონმდებლობის რეფორმის ერთ-ერთ მთავარ სიახლეს წარმოადგენს რეაბილიტაციის პროცესის ნახალისება. თავად ახალი კანონის სახელწოდებიდანაც - „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“ - ნათლად ჩანს, რომ კანონის მიზანია იმგვარი სამართლებრივი გარემოს შექმნა, რომელშიც იარსებებს რეაბილიტაციის წამახალისებელი მექანიზმები.⁷⁹

ქართული რეაბილიტაციის კანონით, გადახდისუუნარო მოვალის, როგორც სუბიექტის გადარჩენის გზით ჩნდება შესაძლებლობა რეაბილიტაცია განხორციელდეს იმ შემთხვევაშიც, თუ მოთხოვნები სრულად არ კმაყოფილდება, მაგრამ მიიღწევა კრედიტორთა ერთობლიობის უფრო ხელსაყრელი შედეგი, ვიდრე გაკოტრების შემთხვევაში მიიღწეოდა.⁸⁰ კერძოდ, ე.წ. მინიმალური დაკმაყოფილების სტანდარტის თანახმად, თუ რეაბილიტაციის მმართველი მიიჩნევს, რომ კრედიტორთა სრული დაკმაყოფილება არ არის გონივრულად განხორციელებადი, მან შეიძლება კრედიტორებს შესთავაზოს რეაბილიტაციის გეგმა იმ სახით, რომ საერთო ჯამში კრედიტორებმა მიიღონ, სულ მცირე, იმაზე უკეთესი დაკმაყოფილება, ვიდრე ისინი მიიღებდნენ გაკოტრების რეჟიმში.⁸¹

გერმანული გადახდისუუნარობის კანონის მიხედვით, სასამართლოს გარე მორიგების დროს გეგმის დასამტკიცებლად საჭიროა ყველა კრედიტორის თანხმობა,⁸² სასამართლოსთვის განცხადებით მიმართვის შემდგომ კი კრედიტორთა უმრავლესობის მხადაჭერაც საკმარისია. უმცირესობას, რომელიც არ დაეთანხმა გადახდის გეგმას, სასამართლო ავალდებულებს, რომ გეგმა შეასრულოს. თუ გადახდისუუნარობის გეგმა სხვა რამეს არ ითვალისწინებს, მოვალე გათავისუფლდება დარჩენილი ვალისგან.⁸³

მოვალის რეაბილიტაცია ნახალისებულია აშშ-შიც. კანონმდებლები ცდილობენ წახალისონ მე-13 თავით გაკოტრება მე-7 თავთან შედარებით. მაგალითად, ვალდებულებების ნუსხა, რომელიც არ ექვემდებარება ჩამოწერას, არ ვრცელდება მე-13 თავზე. შესაბამისად, პირს, ამ თავის გამოყენებს შემთხვევაში, თქმის ყველა ნარჩენი ვალდებულება გაუქარწყლდება, მათ შორის სტუდენტური ვალები და უკანონო ქმედებისაგან წარმოშობილი ვალდებულებებიც კი. მე-13 თავის კიდევ ერთი უპირატესობაა მოვალის მიერ ქონების შენარჩუნება, რაც მე-7 თავის შემთხვევაში არ ხდება და სრული ქონება ლიკვიდაციას ექვემდებარება. მე-13 თავი მიესადაგება ისეთ მოვალეებს, რომელთაც სურთ ვალების გადახდა და შეუძლიათ სამომავლო შემოსავალი ამ მიზნით მიმართონ.⁸⁴

რეაბილიტაციის ფარგლებში გადახდის გეგმის დამტკიცება სამივე ქვეყნის კანონმდებლობაში ნახალისებულია და უპირატეს მდგომარეობაშია ჩაყენებული ქონების ლიკვიდაციასთან და დისტრიბუციასთან მიმართებით. იურიდიული პირის შემთხვევაში, მთავარი დასაცავი ინტერესი კრედიტორთა დაკმაყოფილებაა, რისი

⁷⁹ მესხიშვილი, ბათლიძე, ამისულაშვილი, ჯორბენაძე, გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების საფუძვლები „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, GIZ, თბილისი, 2021, 13

⁸⁰ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 69(2)

⁸¹ UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, United Nations, United Nations Publications, New York, 2005, 223

⁸² J. Kilborn, The Rise and Fall of Fear of Abuse in Consumer Bankruptcy: Most Recent Comparative Evidence from Europe and Beyond, 96 Tex. L. Rev. 1327, UIC School of Law, 2018, 272

⁸³ InsO, §227

⁸⁴ R.T. Nimmer, Consumer Bankruptcy Abuse, Law and Contemporary Problems, University of Houston Law Center, Vol. 50. No.2, 1987, 111

ალბათობაც იზრდება რეაბილიტაციის პროცესით. ლიკვიდაციის პროცესისგან განსხვავებით, რეაბილიტაციის გეგმა რამდენიმე წლიანია და მოიცავს დაკმაყოფილებას სამომავლო შემოსავლიდანაც.

ფიზიკური პირის შემთხვევაში, რეაბილიტაციის მიზანი კრედიტორთა დაკმაყოფილების გარდა, მოვალის „გადრჩენაა“. ამ შემთხვევაში დასაცავი ინტერესი პირის ეკონომიკურად მძიმე მდგომარეობიდან დახსნა და მისი ქონების შენარჩუნებაა.

3. რეგულირებული შეთანხმება

2020 წლის რეაბილიტაციის კანონით, როგორც გადახდისუუნარობის ერთ-ერთი რეჟიმი, გათვალისწინებულია რეგულირებული შეთანხმება, რომელიც წარმოადგენს არაფორმალურ, ნებაყოფლობით, სასამართლოს მიღმა მორიგებას. სასამართლო ამონებს დასკვნის ფორმალურ მხარეს და გამოსცემს განჩინებას მორატორიუმის შესახებ. თუ არაუზრუნველყოფილ კრედიტორთა 75% მხარს დაუჭერს აღნიშნულ გეგმას, იგი დამტკიცდება. რაც შეეხება უზრუნველყოფილ კრედიტორებს, ყველას თანხმობა აუცილებელია, თუ თავდაპირველი ხელშეკრულების პირობები იცვლება.⁸⁵

სასამართლოს გარე შეთანხმება გათვალისწინებულია ასევე გერმანიის გადახდისუუნარობის კანონშიც, უფრო მეტიც, შეთანხმების მიღწევის მცდელობა სასამართლოსათვის მიმართვის წინაპირობაა. იგი მხოლოდ მხარეთა თავისუფალ ნებაზეა დაფუძნებული და მოვალის პრეროგატივას წარმოადგენს. მოვალე ცდილობს კრედიტორებთან სასამართლოს გარე მოლაპარაკებას დამხმარე პირის მეშვეობით,

რომელშიც იგულისხმება ადვოკატი ან სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული გადახდისუუნარობის მრჩეველი. მოვალე მიმართავს ყველა კრედიტორს წერილობით და უხსნის მათ თავის რთულ ფინანსურ მდგომარეობას.⁸⁶ ამ ეტაპზე გეგმის დასამტკიცებლად საჭიროა ყველა კრედიტორის თანხმობა. გეგმას საბოლოოდ ამტკიცებს სასამართლო.⁸⁷ საშუალოდ საქმეების 30% ამ ეტაპზე გვარდება.⁸⁸ იმ შემთხვევაში თუ კრედიტორები (ერთი კრედიტორიც კი) გეგმას არ დაეთანხმებიან, იწყება გადახდისუუნარობის საქმისწარმოება სასამართლოში. სასამართლო კიდევ ერთხელ შესთავაზებს მხარეებს გადახდის გეგმის დამტკიცებას იმავე ან შეცვლილი პირობებით. ამ ეტაპზე გეგმის დამტკიცებისთვის კრედიტორთა უმრავლესობის მხარდაჭერაა საჭირო.⁸⁹

აშშ-ში მირიგების პროცესი, რომლის საბოლოო პროდუქტი გადახდის გეგმის დამტკიცებაა, მე-13 თავის ფარგლებში მიმდინარეობს და სასამართლოსთვის მიმართვის შემდგომ იწყება. მოვალე გადახდისუუნარობის ადმინისტრატორის მეშვეობით ხვდება კრედიტორთა კრებას სადაც მიმდინარეობს მოლაპარაკებები, თუმცა აღნიშნული შეხვედრებიც სამართალწარმოების ფარგლებშია მოქცეული.⁹⁰

მისასალმებელია, რომ ქართული კანონმდებლობით, გერმანული და ამერიკული კანონმდებლობების მსგავსად, კრედიტორებისათვის სასამართლოს გარე მორიგების შეთავაზების უფლებამოსილება მინიჭებული აქვს მხოლოდ მოვალეს. ეს მიდგომა ზუსტად ემთხვევა ევროდირექტივის მოთხოვნას, რომ პრევენციული რესტრუქტურისაციის ჩარჩოები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს მხოლოდ მოვალისთვის.⁹¹ ამგვარ რეგულირებას, იურიდიული პირის შემთხვევაში, საფუძვლად უდევს სამენარმოო საქმიანობის

⁸⁵ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 35 (6)

⁸⁶ <https://www.debtcollectiongermany.com/bankruptcy.html> [წვდომის თარიღი: 19.01.2023]

⁸⁷ J. J. Kilborn, The Innovative German Approach to Consumer Debt Relief: Revolutionary Changes in German Law, and Surprising Lessons for the United States, Vol.24, Issue 2, Northwestern Journal of International Law & Business, 2004, 273

⁸⁸ Ibid., 273

⁸⁹ InsO, § 218

⁹⁰ shorturl.at/auJK6 [წვდომის თარიღი: 19.01.2023]

⁹¹ Directive of the European Parliament and of the Council (EU) 2019/1023 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency), 2019, §4

მაქსიმალურად შენარჩუნების მიზანი. მსგავსი რეგულაცია რელევანტურია ფიზიკური პირის შემთხვევაშიც, მორიგებისკენ მოვალის წახალისება მიმართულია მისი ქონების ლიკვიდაციის თავიდან არიდებისკენ და ღირსეული ცხოვრების პირობების შესანარჩუნებლად.

განსხვავებულია შეთანხმების მიღწევის კვოტა - გერმანული კანონმდებლობა ითვალისწინებს გადახდის გეგმის დამტკიცებას კრედიტორთა უბრალო უმრავლესობით, როცა ქართული კანონმდებლობით, ამისათვის კრედიტორთა 75%-ის თანხმობაა საჭირო. გერმანული მიდგომა გამომდინარეობს მორიგების მიღწევის უპირატესი მიზნიდან და გვთავაზობს მიზნის მიღწევის უფრო ეფექტურ მექანიზმებს. მორიგების მიღწევის უფრო მარტივი შესაძლებლობა ემსახურება მოვალისა და მისი ქონების დაცვის ინტერესებს, რაც სასურველია გათვალისწინებულ იქნას ქართულ კანონმდებლობაშიც.

მორიგების წახალისება ასევე იწვევს სასამართლოების განტვირთვას, რაც თავის მხრივ, ხელს უწყობს სამართალწარმოების დროულ და ეფექტიან წარმართვას. სასამართლოს გარე მორიგების მექანიზმი განსაკუთრებით რელევანტურია ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობისას, რადგან მოსალოდნელია მაღალი მომართვიანობის გამო სასამართლოს გადატვირთვა და პროცესის არაგონივრული გაჭიანურება.

მორიგების კიდევ ერთი უპირატესობაა მხარეთა უფლება გადაუხვიონ გადახდისუუნარობის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ფორმალურ მოთხოვნებს და ზნეობისა მორალური ნორმების ფარგლებში შეთანხმდნენ ნებისმიერ, მათთვის ხელსაყრელ პირობებზე.

4. გადახდისუუნარობის პრაქტიკოსი

ქართული გადახდისუუნარობის კანონმდებლობის რეფორმის ერთ-ერთი მთავარი სიახლეა გადახდისუუნარობის პრაქტიკოსი. იგი თავისი

ფუნქციების შესრულებისას არ განიხილება მოვალის წარმომადგენლად, რამდენადაც იგი მოვალის მითითებებს არ ექვემდებარება. მოვალის ქონება, ძირითადად, კრედიტორთა მოთხოვნების დაკმაყოფილებას ემსახურება, თუმცა, მმართველი არც კრედიტორთა წარმომადგენელია, იგი იმ ფუნქციას ახორციელებს, რაც მას კანონით აქვს დაკისრებული. კრედიტორებს ენიჭებათ შესაბამისი საპროცესო და მატერიალურსამართლებრივი უფლებები, რათა ზეგავლენა მოახდინონ გადახდისუუნარობის პრაქტიკოსის საქმიანობაზე.⁹²

აშშ-ში გადახდისუუნარობის ადმინისტრატორი/რწმუნებული (trustee or bankruptcy administrator) არის სასამართლოს მიერ დანიშნული პირი, რომელიც ზედამხედველობას უწევს მოვალის ქონებას გაკოტრების საქმის წარმოებისას. მას შეუძლია შეაფასოს და რეკომენდაცია გაუწიოს მოვალის სხვადასხვა მოთხოვნას, მაგრამ არ შეუძლია იმოქმედოს სასამართლოს თანხმობის გარეშე. ადმინისტრატორის მოვალეობები განსხვავდება საქმის ტიპის მიხედვით. მე-7 თავის საქმეში,⁹³ მისი როლია, გამოიკვლიოს მოვალის ფინანსური მდგომარეობა სრულად, შეამოწმოს კრედიტორების მხრიდან წაყენებული მოთხოვნების მართებულობა და ამორიცხოს დაუსაბუთებელი მოთხოვნები, შეამოწმოს მოვალის მოთხოვნის მართებულობა, საჭიროების შემთხვევაში არ მიემხროს მოვალის მოთხოვნას ვალებისაგან გათავისუფლების შესახებ. თუ მიაჩნია, რომ მოვალე არაკეთილსინდისიერად იყენებს გადახდისუუნარობის რეჟიმს, წარადგინოს სასამართლოში შუამდგომლობა ამის შესახებ და მოითხოვოს საქმის შეწყვეტა, მართოს არასაგამონაკლისო ქონების გაყიდვა და შემდეგ ადმინისტრირება გაუწიოს შემოსავლების განაწილებას კრედიტორებზე, წარადგინოს გადახდიუუნარობის მასის განკარგვის ანგარიში სასამართლოს წინაშე.⁹⁴ გადახდისუუნარობის ადმინისტრატორს ასევე შეუძლია აღძრას კრედიტორების წინააღმდეგ სარჩელი

⁹² მესხიშვილი, ბათლიძე, ამისულაშვილი, ჯორბენაძე, გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების საფუძვლები „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, GIZ, თბილისი, 2021,⁹¹

⁹³ 11 U.S.C. Chapter 7, §704

⁹⁴ https://www.law.cornell.edu/wex/bankruptcy_trustee
[წვდომის თარიღი: 19.012023]

და მოითხოვოს მოვალის დარღვეული უფლებების აღდგენა.⁹⁵ მე-13 თავით წარმართულ საქმეში, ადამინისტრატორის როლი მოვალის ყოველთვიური გადასახადების მიღება და მათი კრედიტორებზე გადახდის გეგმის შესაბამისად გადანაწილებაა. სხვა ფუნქციები ემთხვევა მე-7 თავში ჩამოთვლილ ფუნქციებს.⁹⁶ გადახდისუნარიობის ადმინისტრატორი/რწმუნებული დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი პირია, რომელიც არც მოვალის და არც კრედიტორის წარმომადგენელი არ არის. იგი აშშ-ს იუსტიციის დეპარტამენტის მიერ ინიშნება.⁹⁷

გერმანიაში კრედიტორები უფლებამოსილები არიან დაავალონ გადახდისუნარიობის ადმინისტრატორს/რწმუნებულს (Sachwalter) მოვალის მონიტორინგი. ასევე ჩამოაშორონ საქმეს თუ მიაჩნიათ, რომ ის სათანადოდ ვერ ასრულებს თავის უფლება-მოვალეობებს.⁹⁸

სამივე ქვეყნის კანონმდებლობა განამტკიცებს დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობას როგორც გადახდისუნარიობის ადმინისტრატორის საქმიანობის პრინციპებს, თუმცა ამერიკული მიდგომისგან განსხვავებით, ქართულ და გერმანულ მოდელეებში გადახდისუნარიობის ადმინისტრატორი ფაქტობრივად მოქმედებს, უპირველეს ყოვლისა, გაერთიანებული კრედიტორების სასარგებლოდ. აშშ-ში გადახდისუნარიობის ადმინისტრატორი მხოლოდ სასამართლოსთან შეთანხმებით მოქმედებს. მას ერთი მხრივ, შეუძლია მოვალის ქმედების გასაჩივრება ან მისთვის ვალებისაგან გათავისუფლების გაპროტესტება, ხოლო, მეორე მხრივ, აქვს უფლება უჩივლოს კრედიტორებს და მოითხოვოს მათ მოვალის დარღვეული უფლებების აღდგენა. შესაბამისად, გადახდისუნარიობის ადმინისტრატორის დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა მისი ფუნქციებიდან და უფლება-მოვალეობებიდან გამომდინარე, საკანონმდებლო დონეზეა განმტკიცებული. რაც შეეხება ქართულ და გერმანულ კანონმდებლობებს, აქ

ამოსავალი წერტილი კრედიტორთა ინტერესების დაცვაა და გადახდისუნარიობის პრაქტიკოსი ალნიშნულ მიზანს ემსახურება. კრედიტორებს კანონი ანიჭებთ შესაბამის საპროცესო და მატერიალურსამართლებრივი უფლებებს, რათა ზეგავლენა მოახდინონ გადახდისუნარიობის პრაქტიკოსის საქმიანობაზე. მსგავსი მიდგომა შესაძლოა გამართლებული იყოს როდესაც საქმე ეხება იურიდიული პირებს, რადგან ამ შემთხვევაში მთავარი ინტერესი კრედიტორთა დაკმაყოფილება და ეკონომიკური ბალანსის აღდგენაა, ფიზიკური პირის შემთხვევაში კი, მთავარი ინტერესი მოვალის ჭარბვალიანობის დაძლევა და მეორე შანსის მიცემაა. რეაბილიტაციის კანონი იურიდიულ პირებს ეხება, ხოლო გერმანიის გადახდისუნარიობის კანონი აერთიანებს როგორც იურიდიულ, ასევე ფიზიკურ პირებსაც, შესაბამისად, ხშირ შემთხვევაში, ნორმები იურიდიულ პირზე უფროა მორგებული, ვიდრე ფიზიკურ პირზე.

ფიზიკური პირის შემთხვევაში, პრინციპულია, რომ კანონი იზიარებდეს ამერიკულ მიდგომას და ითვალისწინებდეს ფიზიკური პირების საქმეების მართვაში გადახდისუნარიობის ისეთი პრაქტიკოსის ჩართვას, რომელიც იქნება რეალურად დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი და დაემორჩილება მხოლოდ სასამართლოს მითითებებს.

5. კრედიტორები

5.1 უზრუნველყოფილი კრედიტორები

ქართული რეაბილიტაციის კანონით გამოკვეთილია უზრუნველყოფილი კრედიტორების განსაკუთრებული როლი. მაგალითად, გაკოტრების რეჟიმის გახსნის დროს კი დაცულია უზრუნველყოფილი კრედიტორის მოთხოვნის გაცემა.⁹⁹ უზრუნველყოფილი კრედიტორი კმაყოფილდება უზრუნველყოფის

⁹⁵ 11 U.S.C. Chapter 7, §704

⁹⁶ https://www.law.cornell.edu/wex/bankruptcy_trustee [წვდომის თარიღი: 19.012023]

⁹⁷ U.S. department of justice, executive office for united states trustees, Handbook for Chapter 7 Trustees, 2012, 277

⁹⁸ InsO, § 292

⁹⁹ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 105

საგნიდან. შესაბამისად, უზრუნველყოფილი კრედიტორი არ გვხვდება რეაბილიტაციის კანონის 104-ე მუხლით განსაზღვრულ რიგითობაში. მათი უპირატესი დაკმაყოფილება ხორციელდება უშუალოდ დატვირთული ნივთის ხარჯზე.

აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მე-13 თავის მიხედვით, მოვალემ ან უნდა გადასცეს უზრუნველყოფილი ქონება კრედიტორს ან შეინარჩუნოს ქონება. თუ მოვალეს სურს შეინარჩუნოს კონკრეტული მოთხოვნის უზრუნველყოფის საგანი, გეგმა უნდა მოიცავდეს გარანტიას, რომ უზრუნველყოფის მფლობელი კრედიტორი მიიღებს სულ მცირე, უზრუნველყოფის ღირებულებას. გარკვეულ უზრუნველყოფილ კრედიტორებთან (მაგ. სახლის იპოთეკის მფლობელთან) გადახდები შეიძლება განხორციელდეს სესხის დაფარვის თავდაპირველი განრიგის მიხედვით, რაც შესაძლოა უფრო ხანგრძლივი იყოს, ვიდრე საკუთრივ გადახდის 5 წლიანი გეგმა.¹⁰⁰

რაც შეეხება მე-7 თავს, ლიკვიდაციის პროცესში უზრუნველყოფილი კრედიტორები გვხვდება კრედიტორთა საერთო რიგითობაში. ხშირ შემთხვევაში უზრუნველყოფილი ვალდებულებები ჩამოწერას ექვემდებარება, რასაც შედეგად მოსდევს კრედიტორის მიერ ქონების უკან დაბრუნება, გარდა იმ შემთხვევისა თუ მოვალე არ გამოისყიდის ქონებას, ან ვალების ჩამოწერის შემდეგ თავიდან არა გააფორმებს ვალის აღიარების ხელშეკრულებას და გააგრძელებს ქონების საფასურის გადახდას ძველი ან შეცვლილი პირობებით.¹⁰¹

ქართული კანონმდებლობის მსგავს მიდგომას ავითარებს გერმანიის გადახდისუუნარობის კანონმდებლობაც. გერმანიაში უზრუნველყოფის მქონე კრედიტორებზე, მაგალითად იპოთეკარებსა და მოგირავენებზე, მოქმედებს განსხვავებული რეჟიმი. კოდექსის 50-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, კრედიტორებს, რომელთაც

გააჩნიათ უზრუნველყოფილი მოთხოვნა, უფლებამოსილნი არიან გადახდისუუნარობის რეჟიმს გარეთ მოითხოვონ ცალკე დაკმაყოფილება.¹⁰² ქართული კანონმდებლობის მსგავსად, იმ შემთხვევაში თუ მოთხოვნა სრულად ვერ დაკმაყოფილდება, დარჩენილი ოდენობა ჩაითვლება არაუზრუნველყოფილ მოთხოვნად.¹⁰³

უზრუნველყოფილი კრედიტორის უფლებები განსაკუთრებულად დასაცავ ინტერესთა ფარგლებში ექცევა სამივე ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით, იმ განსხვავებით, რომ აშშ-ში უზრუნველყოფილი კრედიტორები გაკოტრების პროცესში კრედიტორთა საერთო რიგითობის შემადგენლობაში შედიან.

ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის კანონმდებლობის შემუშავების დროს, მნიშვნელოვანია უზრუნველყოფილი კრედიტორებისთვის მსგავსი დაცვითი მექანიზმების გათვალისწინება. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიზღუდება ფიზიკური პირების წვდომა მნიშვნელოვან ფინანსურ რესურსზე, რომელიც, როგორც წესი, მხოლოდ უზრუნველყოფის შემთხვევაში გაიცემა.

5.2 კრედიტორთა რიგითობა

რაც შეეხება კრედიტორთა რიგითობას, რეაბილიტაციის კანონის 104-ე მუხლის მიხედვით, კრედიტორთა მოთხოვნები იყოფა პრეფერენციულ და არაპრეფერენციულ მოთხოვნებად. პრეფერენციულ მოთხოვნებში შედის სოციალური და შრომითი ურთიერთობიდან გამომდინარე ხარჯები.¹⁰⁴ მას მოსდევს პრეფერენციული საგადასახადო მოთხოვნები, არაუზრუნველყოფილი მოთხოვნები, მოთხოვნები, რომელიც წარმოშობილია გადახდისუუნარობის შესახებ განცხადების დასაშვებად ცნობამდე არსებულ ვალდებულებებზე დარიცხული პროცენტისა და ჯარიმის სახით, ადმინისტრაციული

¹⁰⁰ 11 U.S.C. § 1325.

¹⁰¹ <https://www.justia.com/bankruptcy/collections-credit/creditors-rights/> [წვდომის თარიღი: 19.012023]

¹⁰² InsO, §47

¹⁰³ A. Dimmling, *The Insolvency Review: Germany, Insolvency law, policy and procedure*, 2022

¹⁰⁴ მესხიშვილი, ბათლიძე, ამისულაშვილი, ჯორბენაძე, გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების საფუძვლები „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, GLZ, თბილისი, 2021, 73

ჯარიმები და ადმინისტრაციული სამართალდარღვევებიდან გამომდინარე სხვა ფულადი ვალდებულებები, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად დარიცხული ჯარიმები/საურავები.¹⁰⁵

არაპრივილეგირებულ მოთხოვნებში კი მოიზრება კრედიტორის მოთხოვნა, რომლის თაობაზეც მოვალე და კრედიტორი წინასწარ შეთანხმდნენ ასეთი მოთხოვნის არაპრივილეგირებული წესით დაკმაყოფილების თაობაზე და კორპორაციული ურთიერთობიდან წარმოშობილი ვალდებულებები (დივიდენდის გადახდის, აქციათა გამოსყიდვის ან შენატანის დაბრუნების ვალდებულებები).¹⁰⁶

კრედიტორებს შორის დიფერენციაციას ვხვდებით აშშ-ს გაკოტრების კოდექსშიც. ყველა კრედიტორს აქვს მოთხოვნის უფლება გადახდისუუნარობის მასაში (bankruptcy estate) თავიანთი რიგითობის მიხედვით. განასხვავებენ სამი სახის მოთხოვნას: ა) პრიორიტეტული არაუზუნველყოფილი, ბ) უზრუნველყოფილი და გ) არაუზრუნველყოფილი. პრიორიტეტული არაუზრუნველყოფილი მოთხოვნები არ მიეკუთვნება გათავისუფლებად ვალებს გაკოტრების პროცესში და თუკი შესაბამისი თანხა არსებობს, თავდაპირველად ხდება მათი დაფარვა. აშშ-ს გადახდის გეგმა უნდა ითვალისწინებდეს, რომ სულ მცირე პრიორიტეტული მოთხოვნები სრულად იქნას გადახდილი.¹⁰⁷ ეს მოთხოვნებია მაგალითად, ბავშვის ალიმენტთან დაკავშირებული ვალდებულებები, ნასვამ მდგომარეობაში მართვის შედეგად გამონეული დაზიანებით ან სიკვდილით გამოწვეული დელიქტური ვალდებულებები, გარემოსდაცვითი მოთხოვნები. პრიორიტეტული ვალდებულებების ჩამონერა არ ხდება არც მე-7 და არც მე-13 თავით გათვალისწინებული გაკოტრების პროცედურის დროს. ძირითად შემთხვევებში ჩამონერას ექვემდებარება არაუზრუნველყოფილი არაპრიორიტეტული მოთხოვნები. ყველაზე გავრცელებული არაპრიორიტეტული არაუზრუნველყოფილი

ვალდებულებები, საკრედიტო ბარათების სესხები, სამედიცინო ვალდებულებები და პირადი ვალები.¹⁰⁸

ორ ჯგუფად იყოფა მოთხოვნები გერმანული კანონმდებლობითაც, ესენია დაქვემდებარებული და პრეფერენციული მოთხოვნები. პრეფერენციულ მოთხოვნებად მიიჩნევა საპროცესო სამართლებრივი ხარჯები, გადახდისუუნარობის ადმინისტრატორის ანაზღაურება და კრედიტორთა კომიტეტის მიერ გაწეული ხარჯები.¹⁰⁹ რაც შეეხება დაქვემდებარებულ/დაბალი რანგის კრედიტორებს, მათი რიგითობა განსაზღვრულია გადახდისუუნარობის კოდექსის 39-ე მუხლით. ესენია: დარიცხული პროცენტები და პირგასამტეხლოები; კრედიტორების მიერ წარმოებაში მონაწილეობის ხარჯები; სამართალდარღვევებიდან წარმოშობილი სხვადასხვა ტიპის ჯარიმები; მოთხოვნები, რომელზეც მხარეები წინასწარ შეთანხმდნენ რომ არაპრივილეგირებულია და სხვა.

კრედიტორთა რიგითობის ჯგუფების განსაზღვრა არის არა მხოლოდ სამართლებრივი კატეგორია, არამედ იგი ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის გათვალისწინებით ყალიბდება. კონკრეტული რიგების რაოდენობა და ცალკეული კატეგორიის კრედიტორების მიკუთვნება ამა თუ იმ რიგისთვის, სხვადასხვა პოლიტიკის მიზანშეწონილობიდან გამომდინარე, წყდება და ეფუძნება მოცემულ მომენტში ქვეყანაში არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებს. პირველი რიგის კრედიტორებთან მიმართებით არსებობს დაკმაყოფილების მიღების ყველაზე დიდი ალბათობა, ხოლო ყოველი მომდევნო რიგის კრედიტორებისათვის დაკმაყოფილების ვერმიღების რისკი მზარდია.

შესაბამისად, აუცილებელია პრიორიტეტად განისაზღვროს ისეთი ვალდებულებები, რომელთა შესრულებაც პირის არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ მორალური კატეგორიის ვალდებულებაცაა. ეს, ძირითად შემთხვევებში, ისე-

¹⁰⁵ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 104

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ 11 U.S.C. § 1322(a)

¹⁰⁸ Ibid., § 1325.

¹⁰⁹ InsO § 53, 54

თი ტიპის ვალდებულებებია, რომელიც ჩამონერას არ ექვემდებარება. აშშ-ს გაკოტრების კოდექსით ასეთ ვალდებულებებს მიეკუთვნება პირადი ეთიკური ხასიათის ვალდებულებები, ესენია:

- ვალდებულებები, რომლებიც წარმოიშვა თაღლითური ქმედებების შედეგად;
- საოჯახო სამართლებრივი ურთიერთობიდან წარმოშობილი ვალდებულებები, როგორიცაა ალიმენტი, დახმარება, განქორწინებიდან გამომდინარე ვალდებულებები;
- სხვისი ქონებისთვის განზრახ ზიანის მიყენებით წარმოშობილი ვალდებულება;
- სტუდენტური გადასახადები;
- სახელმწიფოს მხრიდან დაკისრებული ჯარიმები;
- ალკოჰოლური ან ნარკოტიკული საშუალებების ზემოქმედების ქვეშ სატრანსპორტო საშუალების მართვიდან წარმოშობილი ვალდებულებები;
- სასამართლოს ხარჯები.¹¹⁰

გერმანიის გაკოტრების კოდექსით ჩამონერას არ ექვემდებარება შემდეგი ვალდებულებები:

- დელიქტური და სისხლისსამართლებრივი დანაშაულიდან წარმოშობილი ფულადი ვალდებულებები, გადასახადები და მოსაკრებლები;
- ჯარიმები;
- ის უპროცენტო სესხები, რომელიც მოვალეზე გაიცა იმ მიზნით, რომ გაესტუმრებინა გადახდისუუნარობის საპროცესო ხარჯები.¹¹¹

სასურველია მსგავსი ტიპის ვალდებულებები პრიორიტეტულად იქნას დაცული ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის მარეგულირებელ ქართულ კანონმდებლობაშიც.

6. გადახდისუუნარობის მასა

რეაბილიტაციის კანონის მიხედვით „სამეურვეო ქონება“ გადახდისუუნარობის მასად იწოდება და მოიცავს მთელ ქონებას, რომელიც ეკუთვნის მოვალეს გადახდისუუნარობის შესახებ განცხადების დასაშვებად ცნობის მომენტიდან, ასევე, ამ მომენტიდან შეძენილ/მიღებულ/წარმოებულ ქონებას, მათ შორის, გადაცემად ლიცენზიებსა და ნებართვებს, აგრეთვე, იმ ქონებას, რომელიც საცილო ქმედების შედეგად, მოვალის ქონებრივი გამგებლობიდან გავიდა და რომელიც, მმართველის სარჩელის საფუძველზე, მოვალისათვის დაბრუნებულ იქნა როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ.¹¹²

აშშ-ს გაკოტრების კოდექსით, გაკოტრების მასა არის მოვალის ქონება, რომელიც მოიცავს მოვალის მთელ ქონებას, მაშინაც კი, თუ ის სხვა პირის მფლობელობაშია. გაკოტრების მასა შედგება როგორც მატერიალური აქტივებისგან, ასევე არამატერიალური ნივთებისგან: აქციების ოფციები, მემკვიდრეობის უფლება მიღებული გაკოტრების გამოცხადებიდან 6 თვის განმავლობაში, ინტელექტუალური საკუთრება (როგორიცაა საავტორო უფლებები, პატენტები და სავაჭრო ნიშნები). გაკოტრების დროს საგამონაკლისო ქონების ნუსხის შედგენის უფლება შტატებს მიანიჭა. ეს კანონის ერთადერთი ასპექტია, რომელიც განსხვავდება შტატების მიხედვით.¹¹³

ძირითად შემთხვევებში, გამონაკლისია და გაკოტრების მასაში არ შედის: ავტომობილი (გარკვეულ ფასამდე), ყოველდღიური მოხმარების ნივთები, პენსია, საფლავი, სოციალური დახმარებები, ჯანმრთელობის დახმარება, საყოფაცხოვრებო ნივთები, სიცოცხლის დაზღვევის პოლისი, უმუშევრის კომპენსაცია, სოციალური დაზღვევა, მცირე ბიზნესის ან ინდ. მენარმისთვის ფუნქციონირებისათვის საჭირო ნივთები.¹¹⁴ სტატისტიკურად, იმ შტატებში, სადაც კანონი

¹¹⁰ 11 U.S.C. Chapter 7, § 727(a)(1).

¹¹¹ InsO, § 302

¹¹² საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 59

¹¹³ W. F. Michelle, J. White, Personal Bankruptcy and the Level of Entrepreneurial Activity, Working Paper 9340, Cambridge, 2002, 3

¹¹⁴ https://www.law.cornell.edu/wex/bankruptcy_estate [წვდომის თარიღი: 19.01.2023]

უფრო მეტი საგამონაკლსო ქონებას ითვალისწინებს, ახალი ბიზნესის დანყების შანსი 28%-ით მეტია.¹¹⁵

გერმანული კანონმდებლობით, გადახდისუნარობის მასა (Insolvenzmasse) მოიცავს მოვალის საკუთრებაში არსებულ აქტივებს საქმის წარმოების გახსნის თარიღისთვის. მასაში არ შედის მოვალის მკაცრად პირადი უფლებები და ნივთები. ეს ის ქონებაა, რომლებიც არ ექვემდებარება დაყადაღებას და არც ინდივიდუალურ სააღსრულებო წარმოებას. მიღებული შემოსავალი, გადახდისუნარობის მასაში შევა მხოლოდ იმ რაოდენობით, რამდენადაც იგი აღემატება მოვალის საარსებო მინიმუმს.¹¹⁶

საქართველოში, ფიზიკური პირის გადახდისუნარობის რეჟიმის სპეციალური რეგულირების არარსებობის პირობებში, ფიზიკური პირების მიმართ მოთხოვნების აღსრულებაზე ვრცელდება „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის დანაწესები. ფიზიკური პირების გაკოტრებისას, წესისამებრ, ის ქონება გამოირიცხება, რომელიც ვალაუვალობის წარმოების ფარგლებს გარეთაა კრედიტორთა ხელყოფისაგან არის დაცული, როგორც აღსრულებას მიუქცევადი ქონება.¹¹⁷

სამივე ქვეყნის კანონმდებლობა საგამონაკლსოდ მიიჩნევს ისეთ ქონებას, რომელიც ფუფუნების სფეროს არ მიეკუთვნება. მსგავსი ქონების კანონმდებლობაში არსებობა ემსხურება მოვალის და მისი ოჯახის ინტერესს, შეინარჩუნონ ღირსეული ცხოვრების პირობები. უცხოური კანონმდებლობებისგან განსხვავებით, ქართულ აღსრულების კანონში საგამონაკლსო ქონების რიგებში არ შედის ავტომობილი, რაც არასწორი მიდგომაა. ავტომობილი, გარკვეული ფასის ფარგლებში, წარმოადგენს ადამიანის გადაადგილების საშუალებას და მის გამოყენებას უფრო მეტი სიკეთის მოტანა შეუძლია, ვიდრე

მის რეალიზაციას. შესაბამისად, სასურველია გაფართოვდეს საგამონაკლსო ქონების წრე ისე, რომ შენარჩუნდეს მოვალის შრომისუნარიანობა, ფიზიკური და მენტალური ჯანმრთელობა და ღირსეული ცხოვრების პირობები.¹¹⁸

VI. ფიზიკური პირის გადახდისუნარობის რეჟიმის გამოწვევები

1. მოვალის კეთილსინდისიერება

არსებობს საფრთხე იმისა, რომ მოვალემ ბოროტად ისარგებლოს გადახდილუნარობის საშეღავათო რეჟიმით, მაგალითად, ხელოვნურად შექმნას ვალაუვალობის მდომარეობა, წარადგინოს არასწორი ან ყალბი დოკუმენტაცია, გადამალოს ქონება, არ ითანამშრომლოს გადახდისუნარობის პრაქტიკოსთან ან სასამართლოსთან, გააჭიანუროს პროცესი და მიმართოს კრედიტორებისათვის საზიანო სხვა ქმედებებს.¹¹⁹

ქართული რეაბილიტაციის კანონით, თუ სასამართლოს მიერ გადახდისუნარობის შესახებ განცხადების შეტანის შემდეგ გამოვლინდა, რომ მოვალე თავიდანვე არ ყოფილა გადახდისუნარო ან მოსალოდნელი გადახდისუნარობის წინაშე მყოფი პირი, სასამართლო განმცხადებელს დააკისრებს პროცესის ხარჯებს, გარდა გადახდისუნარობის პრაქტიკოსის მომსახურების ხარჯისა, რომლის ანაზღაურება მოვალეს დაეკისრება. სასამართლო უფლებამოსილია დაინტერესებული პირის მოთხოვნით განმცხადებელს დააკისროს შესაბამისი განცხადების შეტანით მოვალისთვის ან/და კრედიტორისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება, თუ გამოვლინდა, რომ განცხადება შეტანილ იქნა განზრახ არასწორი ინფორმაციის მიწოდების ან ინფორმაციის დამალვის შედეგად; მოვალის მი-

¹¹⁵ W. F. Michelle, J. White, *Personal Bankruptcy and the Level of Entrepreneurial Activity*, Working Paper 9340, Cambridge, 2002, 20

¹¹⁶ InsO, § 36

¹¹⁷ შნიტგერი, მიგრიაული, გადახდისუნარობის საქართველოს კანონი. დახასიათება და შედარება გაკოტრების საქართველოს კანონსა და საერთაშორისო სტანდარტებთან, თბილისი, 2011, 45.

¹¹⁸ საქართველოს კანონი „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“, მუხლი 45.

¹¹⁹ გველებიანი, კოჭლაშვილი, ამისულაშვილი, მიზანშეწონილობის კვლევა ფიზიკური პირების გადახდისუნარობის რეგულირების შესახებ, GIZ, თბილისი, 2021, 35

ერ განცხადების შეტანის მიზანია კრედიტორისტთვის მის მიმართ ინდივიდუალური ქმედებების განხორციელებაში ხელის შეშლა ან/და განცხადების შეტანის მიზანია მორატორიუმის ბოროტად გამოყენება ან კრედიტორის, მოვალის ან მესამე პირის უფლებების სხვაგვარად დარღვევა.¹²⁰

ვალდებულებების დარღვევის ინტენსივობიდან გამომდინარე, გამოიყენება სისხლისსამართლებრივი ნორმებიც, მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 205-ე მუხლით გარკვეული საჩუქებია დაწესებული მოვალის მიერ გადახდისუუნარობის მასისაგან ქონების აცილების მიზნით მისი განკარგვისათვის. ასევე, ინფორმაციის წარუდგენლობა გადახდისუუნარობის საქმის წარმოებისას ერთ-ერთ დანაშაულს წარმოადგენს. სისხლის სამართლის კოდექსის 207¹ მუხლი სწორედ აღნიშნულს განსაზღვრავს. ნორმის მიზანია მაქსიმალურად დაიცვას გადახდისუუნარობის საქმისწარმოება მოვალის მართვისა და წარმომადგენლობის უფლებამოსილი პირისგან, არ დაირღვეს ამ უკანასკნელის მიერ ნორმები ან, მისმა ქმედებამ არ მიაყენოს ზიანი საქმის წარმოების (რეჟიმს) პროცესს.

რასაკვირველია, სისხლისსამართლებრივად არ არის დარეგულირებული ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის რეჟიმით ბოროტად სარგებლობის შემთხვევები, თუმცა შესაძლოა იმ სისხლისსამართლებრივი მუხლების ფიზიკურ პირებზე გავრცელება, რომელიც იურიდიული პირების გაკოტრებას ეხება. სისხლისსამართლებრივი მექანიზმებით ფიზიკური პირის გადახდისუუნარიანობის რეჟიმის კიდევ უფრო მაღალი სტანდარტებით კონტროლი იქნება შესაძლებელი. იგი ასევე იქნება პრევენციული მიზნის მატარებელი, რათა თავიდან იქნეს არიდებული საქმიანობის ბოროტად გამოყენების შემთხვევები. ცხადია, გადახდისუუნარობის რეჟიმით

ბოროტად სარგებლობის დამტკიცების შემთხვევაში, პირს ამ რეჟიმით სარგებლობის პრივილეგია სამუდამოდ უნდა ჩამოერთვას.

ვალდებულებების თავიდან არიდებისთვის მოვალეს შესაძლოა დაეკსროს სამოქალაქოსამართლერივი პასუხისმგებლობაც.¹²¹

შედარებისთვის, აშშ-ს გაკოტების კოდექსის 707(ბ) მუხლი ითვალისწინებს სასამართლოს მიერ გადახდისუუნარობის მე-7 თავით რეგულირებულ რეჟიმით სარგებლობაზე უარის თქმას, თუ მოვალე ბოროტად იყენებს მას (substantial abuse of the provisions).¹²² ბოროტად გამოყენებაში იგულისხმება მოვალის მიერ დადგენილი კეთილსინდისიერების ნორმებისგან გადახვევა, თუმცა, კანონის ნორმა არ განმარტავს კონკრეტულად რა იგულისხმება ამ დანაშაულში. მიუხედავად იმისა, რომ კეთილსინდისიერების ცნება არ არის განმარტებული გაკოტრების კოდექსში, მოსამართლეებმა წლების განმავლობაში შეიმუშავეს კრიტერიუმები იმის დასადგენად, არის თუ არა მოვალე კეთილსინდისიერი. სასამართლოს განმარტებით, არაკეთილსინდისიერება სახეზეა, როდესაც მოვალის უპირველესი მიზანი ვალების ჩამოწერაა და არა მისი გულწრფელი სურვილი, რომ თავისი შესაძლებლობების მაქსიმალურად რეალიზების ფარგლებში დაფაროს ვალდებულებები და დააკმაყოფილოს კრედიტორები.¹²³ კეთილსინდისიერება უნდა განისაზღვროს გარემოებების ერთობლიობისა და ურთიერთშეჯერების საფუძველზე. დადგენილი პრაქტიკის თანახმად, საქმის შეწყვეტა ვრცელდება ძირითადად ისეთ შემთხვევაზე, როდესაც კრედიტორები დაამტკიცებენ, რომ მოვალე აქვს ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობა და შესაბამისად, ის ვალებისაგან არ უნდა გათავისუფლდეს.¹²⁴

In re Bryant,¹²⁵ - ის საქმეში სასამართლომ უარი უთხრა პირს მე-7 თავით განსაზღვრული რეჟიმით სარგებლობაზე, რადგან დაადგინა, რომ

¹²⁰ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 18

¹²¹ საქართველოს კანონი „რეაბილიტაციისა და კრედიტორთა კოლექტიური დაკმაყოფილების შესახებ“, მუხლი 206

¹²² 11 U.S.C. § 707(b)

¹²³ R.T. Nimmer, Consumer Bankruptcy Abuse, Law and Contemporary Problems, University of Houston Law Center, Vol. 50. No.2, 1987, 114

¹²⁴ Ibid., 92

¹²⁵ In re Bryant, 582 A.2d 1216, 1988

მოვალეს შეეძლო ვალების 2/3 ნაწილის გადახდა თუ ის შეიცვლიდა თავის ექსტრავაგანტულ ცხოვრების წესს. სასამართლომ განმარტა, რომ ქონების ლიკვიდაცია და ვალების ჩამოწერა მხოლოდ უკიდურესი ზომა უნდა იყოს და მხოლოდ იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როდესაც ვალების გადახდა მოვალის ყოველგვარ შესაძლებლობებს სცდება.¹²⁶

In re Grant-ის საქმეში, სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მე-7 თავით განსაზღვრული რეჟიმით სარგებლობის მოთხოვნა, რადგან მოვალე გამოიმუშავებდა წელიწადში 65 000 აშშ დოლარს და აღნიშნულ თანხას გონივრულად არ განკარგავდა. მაგალითად, საკვებისა და აუცილებელი ხარჯების გარდა, ყოველთვიურად 900 აშშ დოლარი იხარჯებოდა ორი მანქანის მოვლისათვის, 450 აშშ დოლარი გართობისათვის, ხოლო 550 აშშ დოლარი ტანსაცმლისათვის. სასამართლომ აღნიშნული ხარჯები გადამეტებულად ჩათვალა.¹²⁷

In re Hudson-ის საქმეში კი სასამართლომ არაორაზროვნად განმარტა, რომ მე-7 თავი არის „ამოსუნთქვის საშუალება იმ მოვალისათვის, რომელიც ჩავარდა ისეთ მდგომარეობაში, რომელიც საფრთხეს უქმნის მის მყისიერ კეთილდღეობას.“¹²⁸

ყველა ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში, სასამართლომ საქმისწარმოება მე-13 თავით გააგრძელა.

აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის 727-ე მუხლით, ასევე გათვალისწინებულია ვალების ჩამოწერაზე უარის თქმა, თუ მოვალე გადახდისუუნარობის პროცესში არაკეთილსინდისიერად მოიქცევა, მაგალითად, არ დაამყარებს სასამართლოსთან სათანადო კომუნიკაციას, არ უზრუნველყოფს ყველა საჭირო დოკუმენტაციის მიწოდებას, რაიმე ქმედებით ზიანს მიაყენებს კრედი-

ტორთა ინტერესებს და სხვა. ამის შესახებ კრედიტორებმა უნდა შეიტანონ საჩივარი სასამართლოში.¹²⁹

აშშ-ს ფედერალური სისხლისსამართლის კანონმდებლობა არეგულირებს „გაკოტრების თაღლითობის“ დანაშაულებს (Bankruptcy fraud). ეს არის „თეთრი საყელოს დანაშაული“, რომელიც ოთხ ზოგად ფორმაში ერთიანდება:

მოვალს მიერ აქტივების გადამალვა, ინდივიდის მიერ განზრახ ყალბი ან არასრული ინფორმაციის წარდგენა, ინდივიდის მიერ გადახდისუუნარობის რეჟიმით დასაშვებ ნორმაზე მეტად სარგებლობა სხვადასხვა შტატში, მოვალის მიერ სასამართლოს მიერ დანიშნული რწმუნებულისთვის ქრთამის მიცემა და ჩამოთვლილი დანაშაულების სხვა დანაშაულებთან კომბინაციაში ჩადება, მაგალითად, პერსონალურ მონაცემთა უკანონო დამუშავება, იპოთეკური თაღლითობა, ფულის გათეთრება და კორუფცია.¹³⁰

კეთილსინდისიერების პრინციპს ვალების ჩამოწერის წინაპირობად გერმანული კანონმდებლობაც აწესებს, კერძოდ, მოვალე ვერ ისარგებლებს ამ პრივილეგიით, თუ მან განზრახ ან უხეში გაუფრთხილებლობით წერილობით წარმოადგინა ყალბი ან არასრული განცხადება თავისი ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ ბოლო სამი წლის განმავლობაში, მოვალემ გადახდისუუნარობის შესახებ განცხადების წარდგენის შემდეგ აიღო შეუსაბამო ვალდებულება, გაფლანგა ქონება ან გააჭიანურა გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების გახსნა ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მოლოდინის გარეშე. ამასთანავე, მოვალემ დაარღვია გამჟღავნების ან თანამშრომლობის მოთხოვნები, მისცა ცრუ და არასწორი ჩვენება.¹³¹

კანონმდებლობა ცალკე მუხლადაც ითვალისწინებს მოვალის დასაქმების ვალდებულებას.¹³² სამწლიანი საშელავათო პერიოდის (good

¹²⁶ R. T. Nimmer, Consumer Bankruptcy Abuse, Law and Contemporary Problems, University of Houston Law Center, Vol. 50. No.2, 1987, 95

¹²⁷ In re Grant, No. 585-138, 1985.

¹²⁸ In Re Hudson, 218 Kan, 1975

¹²⁹ R. T. Nimmer, Consumer Bankruptcy Abuse, Law and Contemporary Problems, University of Houston Law Center, Vol. 50. No.2, 1987, 93

¹³⁰ https://www.law.cornell.edu/wex/bankruptcy_fraud

[წვდომის თარიღი: 19.01.2023]

¹³¹ InsO, § 290

¹³² Ibid., § 287b.

behavior period) განმავლობაში, მოვალე მაქსიმალურად უნდა ცდილობდეს მოიძიოს სამსახური და დათანხმდეს ნებისმიერ გონივრულ სამსახურებრივ შემოთავაზებას. თუ ამ წინაპირობას არ შეასრულებს, კრედიტორებს შეუძლიათ უჩივლონ მას სასამართლოში და მოითხოვონ, რომ ვადის გასვლის შემდეგ მოვალის ვალდებულებები არ ჩამოიწეროს. ვალეების ჩამოწერა არის ერთგვარი სტიმული იმისა, რომ 3 წლის განმავლობაში მოვალემ ყველაფერი გააკეთოს სამსახურის შოვნისა და ვალეების გასტუმრებისათვის.¹³³ თუ მოვალე კეთილსინდისიერად არ მოიქცევა, მას ვალეები არ ჩამოეწერება და გადახდისუუნარობის რეჟიმით ვეღარ ისარგებლებს. გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე თავი, ქართული და ამერიკული კანონმდებლობების მსგავსად, დასჯადაც აცხადებს გადახდისუუნარობის დროს ჩადენილ დანაშაულებს როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირებისათვის.¹³⁴

ამდენად, მოვალის მიერ გადახდისუუნარობის საშეღავათო რეჟიმით სარგებლობის წინაპირობა კეთილსინდისიერებაა როგორც ამერიკული, ასევე გერმანული და ქართული კანონების მიხედვით. მართალია რეაბილიტაციის ქართულ კანონში ტერმინი კეთილსინდისიერება ამ კონტექსტში ნახსენები არ არის, თუმცა დათქმა იმისა რომ მოვალე ისჯება თუ გამოვლინდა, რომ იგი არ ყოფილა გადახდისუუნარო ან მოსალოდნელი გადახდისუუნარობის წინაშე მყოფი პირი, სწორედ კეთილსინდისიერების კრიტერიუმის არსებობაზე მიუთითებს.

მისასალმებელია, რომ ქართული მიდგომა პრინციპულად ემთხვევა ამერიკულს. აშშ-ს სასამართლო პრაქტიკა აქცენტს აკეთებს პირის თავდაპირველ მიზანზე, რომელიც უნდა იყოს ვალდებულებების დაფარვა და არა მათგან გათავისფრება. თავდაპირველი მიზნის შეფასებას სასამართლო ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ახდეს როგორც ეს განხილულ სასამართლო გა-

დანყვეტილებებშია ილუსტრირებული. ამერიკული მიდგომით, პირისათვის ვალეების ჩამოწერა „ამოსუნთქვის საშუალებაა“ და მხოლოდ იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როდესაც ვალეების გადახდა მოვალის ყოველგვარ შესაძლებლობებს სცდება. სხვა შემთხვევაში ჩაითვლება, რომ მოვალე არაკეთილსინდისიერია და საშეღავათო რეჟიმით ვერ ისარგებლებს. ამასთანავე, გადახდისუუნარობის პროცესში არასწორი ინფორმაციის წარგდება და არასათანადო კომუნიკაციის დამყარება წარმოადგენს საშეღავათო რეჟიმით სარგებლობაზე უარის თქმის საფუძველს როგორც აშშ-ს ასევე გერმანულ კანონმდებლობაშიც.

დამატებით, სამსახურის დაწყების ვალდებულება ადეკვატურია გერმანული რეალობისთვის, რადგან, სოციალური სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარე, გერმანია მაქსიმალურად უწყობს ხელს დასაქმების მსურველ ნებისმიერ პირს სამუშაოს პოვნაში. აღნიშნული დანაწესის ქართულ კანონმდებლობაში გადმოტანა ამ ეტაპზე მხოლოდ ფიქტიური ხასიათის მატარებელი იქნება, რადგან საქართველოში დასაქმების რეალური შანსები ბევრად დაბალია, ვიდრე გერმანიაში.

2. მოვალის ოპორტიუნისტული დამოკიდებულება

ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის რეჟიმის მოწინააღმდეგეები ყველაზე ხშირად იშველიებენ არგუმენტს - თუ ფიზიკურ პირებს მიეცემათ შესაძლებლობა გათავისუფლდნენ ვალეებისგან, ეს ნაახალისებს მათ მიერ უპასუხისმგებლო სესხების აღებას და ოპორტიუნისტული დამოკიდებულების გაჩენას. სკეპტიკოსთა აზრით, ახალი რეგულაციები გამოიწვევს მასიურ გადახდისუუნარობას და საბანკო-საფინანსო სექტორის კრიზისს.¹³⁵ არსებობს შესაძლებლობა, რომ ფიზიკური პირების ნაწილი ნაკლე-

¹³³ J. J. Kilborn, The Innovative German Approach to Consumer Debt Relief: Revolutionary Changes in German Law, and Surprising Lessons for the United States, Vol.24, Issue 2, Northwestern Journal of International Law & Business, 2004, 280

¹³⁴ German Criminal Code § 283

¹³⁵ ამისულაშვილი, ფიზიკური პირების მიერ გადახდისუუნარობის რეჟიმის არაკეთილსინდისიერად გამოყენების დამაბრკოლებელი მექანიზმები, სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი, 2016, 21

ბი პასუხისმგებლობით მიუდგება სესხის გადახდის პროცესს, რადგანაც ექნებათ მოლოდინი, რომ სამომავლოდ ისარგებლებენ აღნიშნული რეგულაციით. ფიზიკურმა პირებმა შესაძლოა უფრო ხშირად აირჩიონ გაკოტრების რეჟიმით სარგებლობა ფინანსური გაჭირვების საპასუხოდ, ვიდრე ხარჯების შემცირება ან დანაზოგების გაკეთება.¹³⁶

აღნიშნული ეფექტი არ შეესაბამება გადახდისუნარობის კანონის ძირითად მიზნებს და სამომავლოდ ამ მიმართულებით საჭირო იქნება მეტი ყურადღების გამახვილება. ჰიპოთეზა, რომ ვალის შემცირების ან ვალებისაგან გათავისუფლების ხელმისაწვდომობა ზრდის ვალის გადაუხდელობის მაჩვენებელს, სისტემატურად არ არის გამოკვლეული, მაგრამ იმ ქვეყნების საკრედიტო რეესტრებიდან მიღებული მონაცემების მოკლე მიმოხილვა, რომლებმაც შემოიღეს მომხმარებელთა გაკოტრების დებულებები გასული ათწლეულების განმავლობაში, არ ადასტურებს ამ ვარაუდს. ემპირიულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ ვალებისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობა არ ახდენს ხელშეკრულებების დარღვევის ნახალისებას.¹³⁷

ეკონომიკური პერსპექტივიდან გამომდინარე, ვალებისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას გადააქვს ხელშეკრულების დარღვევის (default) რისკი და ხარჯი მომხმარებელიდან კრედიტორზე. რისკის გადასვლა ეფუძნება ვარაუდს, რომ კომერციული კრედიტორები არიან რისკის უფრო კომპეტენტური შემფასებლები (superior risk assessors) და, შესაბამისად, „უმაღლესი რისკის მატარებლები.“ კომერციულ კრედიტორებს ხელი მიუწვდებათ დებიტორის საკრედიტო ისტორიაზე და მის საკრედიტო ქულებზე, რაც იმას ნიშნავს, რომ უფრო მეტი ბერკეტი აქვთ შეაფასონ ხელშეკრულების დარღვევის ალბათობა. ამასთანავე, კომერციულ კრე-

დიტორებს აქვთ შესაძლებლობა ერთპიროვნულად დაადგინონ სესხის გაცემის სტანდარტები და პირობები.¹³⁸

მომხმარებელთა გაკოტრება არის მხოლოდ გადახდისუნარობის ეკონომიკური რეალობის ოფიციალური აღიარება. მომხმარებელთა გაკოტრება არ არის ქარბვალთანობის მიზეზი, არამედ მისგან გათავისუფლების საშუალებაა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს არ არის პრობლემა, არამედ გადახდისუნარობის პრობლემის შესაძლო გადაწყვეტაა.¹³⁹

მომხმარებელთა გაკოტრება მაშინ არის ქარბვალთანობის მოგვარების გზა, როდესაც სხვა ყველა ზომა წარუმატებელი აღმოჩნება. ბევრ ქვეყანაში კანონმდებლებს არ სურდათ შეეყვანათ გადახდისუნარობის კანონმდებლობაში მომხმარებლების ვალისაგან გათავისუფლების ნორმები, რადგან ფიქრობდნენ, რომ ნაკლებად ინტენსიური ზომები - როგორიცაა კონსენსუალური მორიგებები - საკმარისი იქნებოდა მომხმარებელთა ვალაუვალობის პრობლემების მოსაგვარებლად. თუმცა, უმეტეს ქვეყნებში კანონმდებლებმა დაინახეს, რომ ასეთი ინსტიტუტის დანერგვის გარეშე ვალის პრობლემების მნიშვნელოვანი ნაწილი გადაუჭრელი რჩება. ბევრი მოვალე იმდენად უიმედო მდგომარეობაშია, რომ კონსენსუალური შეთანხმების ალბათობა ძალიან დაბალია.¹⁴⁰

3. კრედიტის ფასის ზრდა

ფიზიკური პირების გადახდისუნარობის რეჟიმის სანინაალმდეგო შემდეგი არგუმენტი დაფუძნებულია მოსაზრებაზე, რომ კომერციული ბანკები, გააერთიანებენ დეფოლტის ხარჯებს და გაანაწილებენ ყველა მსესხებელზე კრედიტის ფასის გაზრდით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რისკის დაზღვევის მიზნით, გაზრ-

¹³⁶ R. Osterkamp, *Insolvency in Selected OECD Countries: Outcomes and Regulations*, Ludwig-Maximilians University, Munich, 2006, 33

¹³⁷ J. O. Heuer, *Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically*

Advanced Countries, Bremen International Graduate School of Social Sciences University of Bremen, 2014, 52

¹³⁸ Ibid., 10

¹³⁹ Ibid., 52

¹⁴⁰ Ibid.

დიან სამომხმარებლო სესხზე საპროცენტო განაკვეთს, რაც შეამცირებს სესხებზე მომხმარებელთა ხელმისაწვდომობას.¹⁴¹

სოციალური პოლიტიკის პერსპექტივიდან, მომხმარებელთა გაკოტრება არის უკანასკნელი საშუალება, რომელიც იცავს ინდივიდს ვალაუვალობასთან დაკავშირებული სხვადასხვა სოციალური რისკისაგან, როგორცაა შემოსავლის შემცირება, უმუშევრობა, ბიზნესის წარუმატებლობა, ოჯახური ცვლილებები, სამედიცინო მკურნალობის ხარჯები ან შემოსავლებისა და ხარჯების დაბალანსების შეუძლებლობა. მომხმარებელთა გაკოტრებას შეუძლია შეავსოს და ჩაანაცვლოს სოციალური დაცვისა და დაზღვევის სხვა საშუალებები, როგორცაა უმუშევრობის დაზღვევა, ჯანმრთელობის დაზღვევა და სხვა სოციალური პაკეტი.¹⁴²

ვალებისაგან გათავისუფლების რეჟიმის, როგორც ერთგვარი დაზღვევის არსებობა, არათუ შეამცირებს, არამედ უფრო მეტად გაზრდის მოთხოვნას სამომხმარებლო კრედიტზე. აღნიშნული გამოიწვევს პასუხისმგებლიანი დაკრედიტების პოლიტიკის გაძლიერებას, რაც თავის მხრივ, სასესხო ხელშეკრულებების შესრულების შანსსაც ბევრად გაზრდის.

შესაბამისად, ერთი მხრივ შესაძლოა საქმე გვექონდეს რისკის დაზღვევის მიზნით გაზრდილ საპროცენტო განაკვეთებთან და მეორე მხრივ სესხებზე გაზრდილ მოთხოვნასთან, რამაც შესაძლოა ერთმანეთი დააბალანსოს. საბოლოო ჯამში, ეკონომიკური გადმოსახედიდან, უნდა გამოითვალოს დაზღვევის ბენეფიტები გადააჭარბებს თუ გამკაცრებული სესხების ხარჯი.

VII. დასკვნა

ნაშრომში ხაზი გაესვა ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის რეჟიმის მჭიდრო კავშირს ადამიანის ძირითად უფლებებთან და გამოიკვეთა მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი იურიდიული პირის გადახდისუუნარობასთან: იურიდიული პირის გაკოტრებისას ამოსავალი წერტილი

კრედიტორთა დაკმაყოფილება და ეკონომიკური ბალანსის აღდგენაა, ხოლო ფიზიკური პირის შემთხვევაში უპირატესი მისი უფლებების დაცვა, პიროვნების ღირსეული გადარჩენა და ახალი ცხოვრების დაწყების შესაძლებლობაა.

ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის რეჟიმი, კერძოდ კი ვალებისაგან გათავისუფლების აქტი, განხილულ იქნა სამოქალაქო სამართლის ფუძემდებლურ პრინციპთან -*Pacta sunt servanda*-სთან მიმართებით. ამ კონტექსტში განალიზდა *clausula rebus sic stantibus* დოქტრინა და ფრუსტრაციის თეორია, როგორც სამართლებრივი გამოსავალი იმ სიტუაციიდან, როდესაც მოვალისათვის ხელშეკრულებით წარმოშობილი ვალდებულების ტვირთის ზიდვა ზედმეტად მძიმეა და იწვევს მის ეკონომიკურ განადგურებას.

შესადარებლად, ნაშრომში გამოკვლეულ იქნა ანგლო-ამერიკული „ახალი დასაწყისისა“ და კონტინენტური ევროპის „დამსახურებული დასაწყისის“ პრინციპები, მათი მსგავსებები და განსხვავებები და გამოკვეთა ამ ორი პრინციპის ერთმანეთთან დაახლოების ტენდენციები.

აშშ-სა და გერმანული გადახდისუუნარობის კანონმდებლობების რამდენიმე საკვანძო საკითხის ქართულ რეაბილიტაციის კანონთან შედარების შედეგად, შესაძლოა შემდეგი დასკვნების გამოტანა:

- კრედიტორისათვის გადახდისუუნარობის საქმისწარმოების დაწყება აშშ-სა და გერმანული კანონმდებლობით, მოვალესთან შედარებით გართულებულია. აღნიშნული ემსახურება მოვალის ნახალისების ინტერესს თავად დაიწყოს საქმისწარმოება და ამასთანავე, ემსახურება მოვალის დაცვის ინტერესს იმ წნეხისგან, რომელიც გადახდისუუნარობის საქმისწარმოების იძულებით დაწყებას ახლავს თან.

- მოვალის უფლება თავად აირჩიოს რეაბილიტაციის ან გატორების რეჟიმი შესაძლოა მის მიერ ბოროტად იქნას გამოყენებული. ამის პრევენციას ემსახურება აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის ცვლილება, რომლითაც ეს ფუნქცია სამართლოს გადაეცა. რაც შეეხება გერმანულ

¹⁴¹ J. O. Heuer, Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically

Advanced Countries, Bremen International Graduate School of Social Sciences University of Bremen, 2014, 52

¹⁴² Ibid., 11

მიდგომას, იგი მოვალეს არ აძლევს ორ რეჟიმს შორის არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობას, რითაც თავიდანვე გამოორიცხავს გაკოტრების რეჟიმის ბოროტად გამოყენების პერსპექტივას და ასევე, აზღვევს მოსამართლის თვითნებურ გადაწყვეტილებას დაინყოს ლიკვიდაციის პროცესი რეაბილიტაციის ყველა შესაძლო მცდელობის გარეშე.

- პირის გადახდისუუნაროდ მიჩნევისათვის აშშ-ს კანონმდებლობით, ქართულისგან განსხვავებით, არ ხდება მოვალის სრული აქტივების კალკულაცია, არამედ ფასდება რამდენად საკმარისია მისი ყოველთვიური შემოსავალი ვალეების გასასტუმრებლად და, ამავდროულად, ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტის შესანარჩუნებლად. აღნიშნული მიდგომა ემსახურება მოვალის სრული ეკონომიკური გადანდგურების პრევენციას.

- რეაბილიტაციის ფარგლებში გადახდის გეგმის დამტკიცება სამივე ქვეყნის კანონმდებლობითაა წახალისებული და უპირატეს მდგომარეობაშია ჩაყენებული ქონების ლიკვიდაციასთან და დისტრიბუციასთან მიმართებით. მსგავსი რეგულირების დასაცავი ინტერესი ფიზიკური პირის ეკონომიკურად მძიმე მდგომარეობიდან დახსნა და მისი ქონების შენარჩუნებაა.

- მისასალმებელია, რომ ქართული კანონმდებლობით, გერმანული და ამერიკული კანონმდებლობების მსგავსად, კრედიტორებისათვის სასამართლოს გარე მორიგების შეთავაზების უფლებამოსილება მინიჭებული აქვს მხოლოდ მოვალეს. მორიგებისკენ მოვალის წახალისება მიმართულია მისი ქონების ლიკვიდაციის თავიდან არიდებისკენ და ღირსეული ცხოვრების პირობების შენარჩუნებისკენ. მორიგების წახალისება ასევე იწვევს სასამართლოების განტვირთვას, და შესაძლებლობას აძლევს მხარეებს გადაუხვიონ კანონით განსაზღვრულ ფორმალობებს.

- სამივე ქვეყნის კანონმდებლობა განამტკიცებს დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობას როგორც გადახდისუუნარობის ადმინისტრატორის საქმიანობის პრინციპებს, თუმცა ამერიკული მიდგომისგან განსხვავებით, ქართულ და გერმანულ მოდელებში გადახდისუუნარობის

რობის ადმინისტრატორი ფაქტობრივად მოქმედებს, უპირველეს ყოვლისა, გაერთიანებული კრედიტორების სასარგებლოდ. ფიზიკური პირის შემთხვევაში, პრინციპულია, რომ კანონი იზიარებდეს ამერიკულ მიდგომას და ითვალისწინებდეს ფიზიკური პირების საქმეების მართვაში გადახდისუუნარობის ისეთი პრაქტიკოსის ჩართვას, რომელიც იქნება რეალურად დამოუკიდებელი და დაემორჩილება მხოლოდ სასამართლოს მითითებებს.

- სამივე ქვეყნის გადახდისუუნარობის კანონმდებლობა ანიჭებს უზრუნველყოფილ კრედიტორებს განსაკუთრებულ დაცვით მექანიზმებს. ფიზიკური პირების გადახდისუუნარობის კანონმდებლობის შემუშავების დროს, მნიშვნელოვანია მსგავსი მიდგომის გადმოტანა. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიზღუდება ფიზიკური პირების წვდომა მნიშვნელოვან ფინანსურ რესურსზე, რომელიც, როგორც წესი, მხოლოდ უზრუნველყოფის შემთხვევაში გაიცემა.

- კრედიტორთა რიგითობის ჯგუფების განსაზღვრისას აუცილებელია, აშშ-ს გაკოტრების კოდექსის მსგავსად, პრიორიტეტად განისაზღვროს ისეთი ვალდებულებები, რომელთა შესრულებაც პირის არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ მორალური კატეგორიის ვალდებულებაცაა.

- სამივე ქვეყნის კანონმდებლობა საგამონაკლისოდ მიიჩნევს ისეთ ქონებას, რომელიც ფუფუნების სფეროს არ მიეკუთვნება. მსგავსი ქონების კანონმდებლობაში არსებობა ემსახურება მოვალის და მისი ოჯახის ინტერესს, შეინარჩუნონ ღირსეული ცხოვრების პირობები. სასურველია საგამონაკლისო ქონების წრე იყოს ფართო, რომ შენარჩუნდეს მოვალის შრომისუნარიანობა, ფიზიკური და მენტალური ჯანმრთელობა და ღირსეული ცხოვრების პირობები.

ნაშრომში ასევე გაანალიზდა ფიზიკური პირის გადახდისუუნარობის რეჟიმის რამდენიმე გამოწვევა და გამოტანილი იქნა შემდეგი დასკვნები:

- მოვალის კეთილსინდისიერების შეფასებისას უნდა განისაზღვროს პირის თავდაპირველი მიზანი, რომელიც უნდა იყოს ვალდებულებების დაფარვა და არა მათგან გათავისფრუ-

ბა. პირისათვის ვალების ჩამონერა „ამოსუნთქვის საშუალებაა“ და მხოლოდ იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როდესაც ვალების გადახდა მოვალის ყოველგვარ შესაძლებლობებს სცდება.

- მოვალის ოპორტიუნისტული დამოკიდებულება არ შეესაბამება გადახდისუუნარობის კანონის ძირითად მიზნებს. გასათვალისწინებელია, რომ ვალებისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას გადააქვს ხელშეკრულების დარღვევის რისკი და ხარჯი მომხმარებლიდან კრედიტორზე, როგორც რისკის უფრო კომპეტენტურ

შემფასებელზე. შესაბამისად, კრედიტორები თავის თავზე იღებენ მოვალის შესაძლო ოპორტიუნისტული დამოკიდებულების რისკსაც.

- კრედიტის ფასის ზრდის გამონვევის საპირისპიროდ, შეიძლება ითქვას, რომ ვალებისაგან გათავისუფლების რეჟიმი, როგორც ერთგვარი სოციალური დაზღვევა, გაზრდის მოთხოვნას სამომხმარებლო კრედიტზე. ერთი მხრივ, კრედიტის გაზრდილმა ფასმა და მეორე მხრივ, სესხებზე გაზრდილმა მოთხოვნებმა შესაძლოა ერთმანეთი დააბალანსონ.